

CONTEXT HISTÒRIC DEL MANUSCRIT DE FRA ALONSO CANO (1606) I ESBÓS DE LA SEVA HISTÒRIA DEL MONESTIR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. SEGLES X-XII (1ª PART¹)

ÀNGEL JIMÉNEZ NAVARRO

angel.jimeneznavarro@gmail.com

RESUM: De la història del monestir de Sant Feliu de Guíxols cada vegada en tenim noves dades. Però encara en queden moltes per descobrir. El primer manuscrit que parla de la història del cenobi benedictí guixolenc és el Discurso general de este... monasterio de Sanct Feliu de l'any 1606 escrit per fra Alonso Cano. A través de la relectura d'aquest opuscle –que s'havia proposat demostrar que l'abadia era alhora “castell termenat”– pretenem penetrar en altres àmbits del monestir, com és la parròquia i la vida interior de la comunitat benedictina. La via és el marc cultural –concretament el bibliogràfic– d'aquells anys, i voldriem obrir noves línies d'investigació per a altres possibles investigadors.

PARAULES CLAU: biblioteca, castell termenat, cenobi guixolenc, fra Alonso Cano, historiografia moderna, manuscrit, origen de la població, parròquia, segles XVI i XVII.

ABSTRACT: The former Benedictine monastery of Sant Feliu de Guíxols continues to yield new historical data, but much still remains to be discovered. The first manuscript on its history is Discurso general de este... monasterio de Sanct Feliu, written in 1606 by Friar Alonso Cano in order to prove its feudal status as a “castell termenat” with jurisdiction over its surrounding area. The minor work also throws light on other aspects of the monastery, such as the parish church and the daily life of the Benedictine community. The approach is through the cultural and bibliographical context of the age, and aims to open up new lines of research on the subject.

KEY WORDS: library, “castell termenat”, monastery of Sant Feliu de Guíxols, Friar Alonso Cano, modern historiography, manuscript, population origin, parish church, 16th and 17th centuries.

1. A causa de la considerable extensió d'aquest estudi, hem hagut de dividir el treball en dues parts. El proper any publicarem la segona part: segles XIII-XVI.

Fig. 1. Vista aèria del conjunt monàstic de Sant Feliu (MHSFG. Paisajes españoles).

1.- INTRODUCCIÓ

Fa dos segles, l'historiador gironí Emili Grahit –després de descobrir i reproduir, en bona part, el manuscrit de fra Alonso Cano–, va concloure que la història de la vila de Sant Feliu era la història de les lluites entre la universitat o govern municipal i el monestir. I el passat segle, l'escriptor guixolenc més llegit i valorat, Gaziel, escrivia que la seva vila nadiua havia estat una vileta abacial, arrupida a l'ombra d'un gran monestir de frares.

De llavors ençà, tots els historiadors hem anat repetint aquestes dues afirmacions a l'hora de voler fer una sinopsi ràpida de la història de la població guixolenc.

I evidentment, són conclusions exagerades. No deixa de ser cert que la història de Sant Feliu –vila i monestir– és feta de lluites, malentesos, plets, memorials i concòrdies legals, que giren a l'entorn de la pretensió dels abats de ser senyors de “castell termenat”. El castell termenat era la unitat bàsica administrativa del feudalisme a

la baixa edat mitjana. El centre de poder del terme i instrument de control fiscal sobre les rendes dels veïns.

L'existència dels castells termenats data de molt abans del segle XI. Però a partir del segle XIV, quan el feudalisme esdevingué gairebé orgànic i sistematitzat jurídicament, va créixer la pretensió d'alguns castells d'erigir-se en l'estatus de castells termenats. A aquests, pel cap baix, els corresponien quatre drets propis: *sonum cornu, guayta, bada et opus foraneum fortitudinis castrorum*. O sigui, “que els habitants del terme del castell havien de sortir armats quan el so del corn del castell sonava, havien de prestar guaites i bades al castell en cas de guerra i havien de treballar als murs i als fossats del castell per tenir-lo a punt”. Disposaven, a més d'altres drets, com veiem tot seguit (Mallorquí, 2008, 33).

A *Justificació de les pretensions del Venerable Abat y Convent de Sant Feliu de Guíxols...* de 1680, els drets eren:

“Los drets que en Catalunya acostumen usar los senyors de castells termenats són propis uns, y altres impropis. Los propis són 4, ço és: ço de corn, guaita, bada y obres foranas. Los impropis són molts, incerts y vàrios, segons la observança y consuetut, y són la part de senglar y peix de tall, lo dret de caçar, vet de vi, ferraria de distret, adjutori en temps de guerra, qu' és lo mateix que *hostis et cavalcatae*, regoneixer fortalesas y murallas, prohibir novas obras y fortalezas, notaria de distret, carniceria, forn, pescateria, corredoria de coll, dret de llenyar, de mesuratge, de passatge, ribatge, secatge, mollatge, cabesatge, herbatge y altres, que refereixen nostres pràctichs catalans” (Massot, 1971, 334).

Dit això, la vida monàstica del cenobi guixolenc també comportava una altra realitat menys coneguda, menys material i mesurable: una vida interior difícil de documentar. I era la voluntat ferma de viure seguint la regla de sant Benet, la vida comunitària, la paròquia, la litúrgia, el treball, l'estudi, la historiografia...

Amb el llegat pòstum de l'historiador Josep M. Marquès, coincidim a valorar la important biblioteca que els monjos tenien al convent, tal com ja ho havien indicat Lluís Batlle i Prats (1971, 178), Enric Mirambell i, recentment, Ernest Zaragoza a “Els manuscrits guixolencs de la biblioteca Tomàs Lorenzana”.²

2. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXV. Girona – MCMXCV. Sobre el tema dels manuscrits guixolenc també hem consultat els treballs de Josep Massot i A. Olivar.

I donat que al substrat documental de tots els abaciologis i dels diversos treballs històrics fets sobre el monestir i la vila de Sant Feliu, hi ha sempre el famós manuscrit redactat pel monjo benedictí de Sant Feliu fra Alonso Cano, en aquest treball ens hem proposat de fer-ne una relectura crítica, cercant –a través de les fonts documentals i historiogràfiques– aspectes nous, immaterials, religiosos –creences, l’imaginari mental de la societat d’aquells segles–, com a font complementària de la història econòmica i social del monestir.

Ens referim, és clar, al manuscrit del pare Alonso Cano de 1606. L’obra historiogràfica del monestir de Sant Feliu més important fins al segle XX. Redactada en època moderna, té els defectes de la historiografia del període i els avantatges d’un cert trencament amb la manera tradicional de fer història, ja que consulta, valora, cita i publica les seves fonts documentals.

Abans, però, emmarcarem l’obra manuscrita en el seu context històric, material i cultural.

2. BREU CONTEXT HISTÒRIC DEL MANUSCRIT: SEGLES XVI I XVII

2.1.- POBLACIÓ I ALIMENTACIÓ

Ens trobem encara de ple en el període feudal o d’antic règim. Tot i que hi diferenciem dues èpoques: l’edat mitjana i la moderna, que al nostre país es va clausurar amb el decret de Mendizábal de 1836. “La tradició historiogràfica insereix entre l’edat mitjana i el món ‘contemporani’ una mena de transició de tres segles, que hom anomena, a falta d’un nom millor, ‘l’edat moderna’, que començaria el 1492 i acabaria el 1789” (Vilar, 1995).

Normalment els llibres i manuals de la història general de Catalunya encapçalaven el període dels segles XVI i XVII sota el concepte de “decadència”, a fi de definir-ne el tret més significatiu de la trajectòria de tot el país durant els segles que seguiren a una teòrica “plenitud” medieval. Però l’accepció de la paraula “decadència” no s’escau gens en aquest treball de recerca local, perquè en els segles XVI i XVII la vila de Sant Feliu es va anar recuperant –lentament i amb fluctuacions normals de l’època– de la crisi de finals del segle XV.

D’altra banda, tampoc no hi hagué declivi econòmic a la Catalunya del segle XVII. El producte per habitant va créixer a les regions

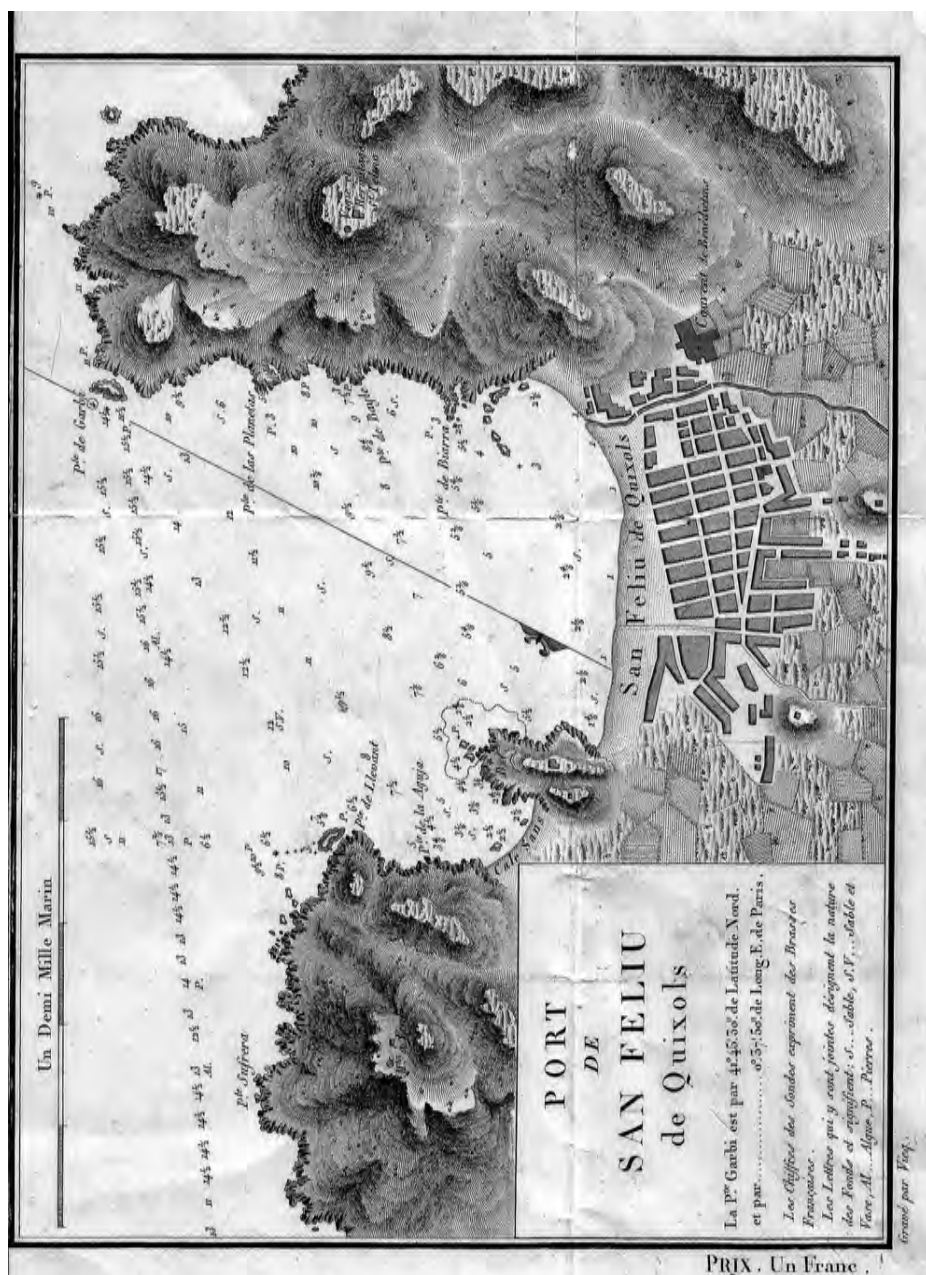

Fig. 2. Plànol de Sant Feliu de Guíxols (Sense data. Autor desconegut).

perifèriques de la península, com Catalunya. Mentre que el que estava en declivi era el centre d'Espanya.

La població, a poc a poc i a llarg termini, va anar creixent significativament malgrat les pestes, les fams i les guerres. Una natalitat en alça i la immigració de francesos compensaren la pèrdua demogràfica. Vegeu-ne les xifres, tenint en compte que tot el Principat –l'any 1500– en tenia menys de tres-cents cinquanta mil:

<u>Anys:</u>	1497	1515	1553	1602	1639	1708
<u>Focs:</u> ³	258	240	264	342	343	466 (cases)
<u>Habitants:</u> ⁴	1.161	1.080	1.188	1.539	1.543	2.097

Les xifres dels fogatges –sempre un xic insegures– comporten el risc de fer-nos imaginar que el moviment demogràfic, netament positiu, va ser més o menys uniforme i gradual de 1553 a 1708. I no és així. La població guixolenc, durant aquest dos segles, progressà malgrat la inseguretat marítima (captivitat o temporals), les guerres, la fam i les epidèmies. Malures difícils de separar i tan freqüents que formaven part de la vida quotidiana dels guixolencs.

El blat –el pa– representava, diguem-ne, més de la meitat de la vida de l'home d'aquella època. El preu d'aquest cereal tan vital podia oscil·lar molt, segons rendiments, anyades, transports, guerres... I qualsevol variació forta incidia sobre la salut de la població. L'abril de 1530, la pesta sobrevingué després d'una gran penúria de blat. I hi tornà l'estiu de 1563; els morbers feren clavar les portes d'alguns veïns empestats.

Amb la guerra dels Segadors es produí una altra epidèmia, després que el raval de Tueda fos incendiat, i hi fos destruïda una gran quantitat de queviures. L'estiu de 1653 la gent abandonà la vila –per por de contagi– i es refugià al camp.

D'alguna manera, doncs, continuava la importància del pa i el vi com a base del sistema alimentari, combinat amb llegums, hortalisses, peix, carn i oli.

2.2.- L'ESPAI FÍSIC DE LA VILA

Amb l'augment d'habitants, la vila procurà de tenir nous serveis: un nou hospital, el pont de pedra sobre la riera del Monestir, etc. Tot

3. Llars, veïns o cases. Inclosos els veïnats de Sant Amanç i el de Les Eroles; i els ravals o barris de Tueda i del Monestir.

4. Si donem per bo el coeficient 4,5 habitants per foc.

Fig. 3. Gravat sobre coure (s. XVII) (Còpia de Benet Albertí).

i que continuava essent la petita vila, encerclada de muralles, dels segles anteriors.

Fora murs, hi havia el baluard amb set torres del Monestir benedictí, que es comunicava amb la vila pel portal “d’anar a l’església”

o d'Orench (també d'Alambó o Baixada del Pont) i pel pont de pedra construït el 1586, dit també del "Piló".

A la banda de llevant, també fora muralles, hi havia el raval més gran, el de Tueda, que es comunicava amb la vila pel portal del Peix. El 1547, reconstruint la casa coneguda com de "Sant Bernardí" a la Plaça, es bastí la casa consistorial, que l'any 1579 s'amplià alçant-hi un pis.

Quant a l'Hospital, hi havia el "vell" (dins del recinte emmurallat, al carrer de Sant Joan), i el "nou" (on és actualment, llavors fora muralles), que s'ha de situar en el marc concret de les tensions dels poders locals, entre la universitat i el monestir. Els jurats de la vila, com a representants de la població, intentaven des de feia molts anys trencar el monopoli parroquial que posseïa l'abat. Per aquest motiu, demanaren –i oferiren– als religiosos agustins la possibilitat d'establir-s'hi i regir una nova parròquia, la de Sant Joan. De tal manera que, entre 1594 i 1603 –anys d'estada dels agustins– el govern local civil estigué molt a prop de realitzar el seu anhel, que quedà truncat per la reacció contrària del monestir. En tot cas, el primitiu edifici de la institució benèfica esdevingué petit com a convent i hospital alhora. De manera que els jurats i consellers de la Universitat acordaren el dia 8 de gener de 1595 de buscar un solar, "un lloc en lo terme de la present vila", per a edificar-hi un nou hospital, que substituï el "vell" ocupat pels agustins que, a partir de llavors, s'anomenaria "hospital vell" o església de Sant Joan.

L'ermita de Sant Elm va ser edificada el 1452, però es convertí al mateix temps en una fortalesa o castell, com a guarda i vigia del port de Sant Feliu. I el 1591 s'iniciaren les obres de la sagristia nova. Una obra que es feia amb els diners que procedien del terç del peix agafat els diumenges, festius i vigílies. Aviat, però, els pescadors volgueren portar-ne un control, dels recursos. En ser-los refusada la pretensió, els pescadors deixaren de treballar aquells dies, i les obres s'anaren allargant fins al 1613. Més tard, s'utilitzà una part de les pedres de la capella de Sant Nicolau en runes per a fortificacions de la vila i per a la nova sagristia.

Durant el primer terç del segle XVII es construï damunt de la nau central de l'església –des de la meitat fins al presbiteri de l'altar major– la biblioteca del monestir. Es perderen els merlets que coronaven l'absis de l'altar major (Zaragoza, 1990).

Fig. 4. Aspecte del monestir, a la banda de la Porta Ferrada, a finals del s. XIX. (Col. Ll. Esteva. Foto. Josep Geli).

2.3.- EL TREBALL

La base econòmica es movia al voltant del port: el comerç marítim i l'artesanat. Gràcies al cabotatge local, la població guixolenc es veié menys afectada que Barcelona, per exemple, per la pèrdua de pes econòmic de Catalunya en el conjunt del Mediterrani. El comerç de Sant Feliu va saber trobar en el mercat valencià un centre alternatiu per a les seves exportacions d'avellanes, peix salat, panes de suro per a sabaters i tapiners, bàsicament, etc.

Quant a embarcacions, el llagut continuava essent el vaixell més utilitzat en el cabotatge amb València. No obstant això, molts mercaders d'aquí i d'altres ciutats properes també noliejaven sageties, és a dir barques aparellades amb dos o tres pals amb veles llatines. A les drassanes, hi continuaven treballant els mestres d'aixa i els calafats, treball que donava feina també als corders.

A principis del segle XVII, a Sant Feliu, hi havia 56 mariners, 27 mercaders i 7 negociadors (una dada significativa: als ravals de la vila hi havia 70 magatzems per guardar-hi mercaderies). L'esperit aventurer i comercial d'alguns patrons i mariners quedà reflectit en

el tràfic amb les “Índies” i Àfrica, ja al segle XVI. Un percentatge important de la població activa el constituïen bracers i jornalers (61), l'estament social més baix, que podien treballar indistintament al camp o a la mar.

Una altra feina, bàsica aleshores, era la de pescador. A finals del segle XVII s'afermà l'artesanía de la salaó de l'anxova i sardina i, amb ella, la de la boteria o barrileria.

Molts bracers, pescadors i mariners podien tenir una “peça de terra” o el saió, normalment una vinya. La feina de pagès i de pescador augmentava o disminuïa en funció de la crisi comercial. La màxima aportació de mà d'obra forastera s'escaigué entre 1635 i 1641: 84 francesos i 13 italians (Esteva, 1977, 66).

Pel que fa a l'estament noble o als personatges il·lustres de l'època, cal esmentar-ne el besavi de Jeroni de Real de Fontclara i la família dels Saconomina de Girona que provenien del Sant Feliu del segle XVI. Jordi Domènech, cavaller (1672) i Jeroni Capmany (1671), a part dels donzells Josep Candell i de Torres i Narcís d'Alzina, entre altres.

D'altra banda, caldria mencionar també altres personatges rellevants com Antoni Aixada, jurat i ciutadà honrat de Girona (1619), fill del guixolenc Rafael Aixada, capità de l'exèrcit i de l'armada. També ho eren els capitans de galera, Miquel Boera, Joan Camisó, Montserrat Guardiola, Pere Collell, Miquel Serafi, Damià Amat, Joan Falgueres, Francesc Gallart i Jaume Oriol.

2.4.- ORGANITZACIÓ SOCIAL: CONSELL MUNICIPAL

Encara que el sistema de constituir el consell municipal podia variar molt, hi solia haver tres jurats –dels quals un era “jurat en cap”–, quatre consellers i vint-i-tres homes del consell. La reunió de tots ells constituïa el Consell de la universitat. La majoria d'ells pertanyia a la classe social més benestant. Hi havia també un clavari (de claus) o tresorer, i tres oïdors de comptes. Tots aquests càrrecs eren renovables, cada any normalment, pel sistema de rodolins i d'insaculació. El càrrec de notari secretari, en canvi, era fix.

Els ingressos de la universitat procedien sobretot dels impostos sobre alguns articles de consum (peix, carn, llenya, mercaderies, etc.) que eren posats públicament a subhasta. L'economia del comú, en general, es revelava sòlida i en expansió.

Fig. 5. Àngels d'alabastre de l'antic retaule de l'església del monestir (MHSFG. Autor: Quim Bigas).

Donat que sobre l'economia de la vila gravaven les prestacions senyorials del monestir, augmentà la resistència dels guixolencs a haver de reconèixer determinats drets de l'abat sobre la vila (pagament del vintè del peix, drets de ribatge, ...). Aquest antagonisme econòmic era alhora ideològic, social i polític, perquè a l'entorn del monestir i de la universitat es movien diferents grups de població amb uns interessos oposats.

El règim senyorial del monestir –reduït a l'expressió de “castell termenat”– es va consolidar, i els monjos benets veieren confirmades totes les seves pretensions jurisdiccionals. No obstant això, els plets no cessaren, sinó que es van enverinar més arran de la

voluntat del consell municipal de convertir l'església de Sant Joan en la parròquia de la vila, administrada pels pares agustins. Els plets jurisdiccionals entre el monestir i la vila es convertiren en una autèntica sagnia per als cabals del comú. I una font d'ingressos per a advocats, procuradors, notaris i jutges, com veurem més endavant.

2.5.- TEMPS DE TURBULÈNCIES

Els segles XVI i XVII foren temps de guerres, revoltes, bandositats, accions de corsaris, etc. Tot plegat, és clar, havia d'incidir sobre la població guixolencsa, que veia com s'incrementaven les despeses públiques. Els llibres de comptes municipals reflecteixen perfectament aquella situació. L'ambient bèl·lic de l'any 1563, per exemple, comportà despeses en les obres de consolidació dels portals de les muralles, en la compra de bombardes, en l'empedrament dels terraplens per a l'artilleria o en l'allotjament d'alguns soldats a cases particulars. Calgué també pagar els procuradors que defensaven la vila en les causes contínues contra el monestir.⁵

La Mediterrània havia esdevingut un mar conflictiu. Hi havia els barbarescs i turcs –"pirates"– que arribaven fàcilment a les nostres costes per saquejar-les. L'any 1543 una invasió turca penetrà a la població veïna de Palamós. S'hi estigué dos dies i enderrocaren cases, i cremaren i espoliaren la nova església.⁶

Òbviament, el raval de Tueda era el més desprotegit i exposat. Els pirates podien fer captius alguns dels mariners, pels quals en demanarien un rescat. Els moments àlgids de les agressions africanes i turques al nostre litoral se situen als anys 1555-1571. En aquest darrer any, el 1571, tingué lloc la batalla de Lepant. És de suposar que, en aquella batalla, hi participaren alguns capitans guixolencs –no tants, però, com s'ha indicat després. Més endavant ampliarem la procedència del mite dels "vuitanta capitans".

En la revolta popular de pagesos i vilatans de 1641 a causa de la soldadesca, els guixolencs hi afegiren la protesta contra la penetració cultural castellana i aprofitaren l'ocasió per empresonar i ex-

5. CODINA, J. i PERIS, S. "Dins la Vila al 1563". *Àncora*, 3-12-1982. AMSFG, Comptes municipals, núm. 264.

6. TRIJUEQUE i FONALLERAS, Pere. (1992). L'església parroquial de Santa Maria de Palamós. Notes inèdites". *Estudis del Baix Empordà*, 12 (1993), p. 107-149. ALCOBERRO, Agustí (1991). *Pirates i bandolers als segles XVI i XVII*. Barcelona: Barcanova, 1991. 94 p.

pulsar de Sant Feliu uns monjos benedictins castellans –fins i tot el pare Cano, que ja havia escrit la seva història del monestir– i també algun de català.⁷ Surava l'animadversió contra el monestir benedictí que, hom suposava, era controlat per la monarquia espanyola. D'altra banda, el pare Alonso Trujillo, monjo benedictí i abat de Sant Feliu, va ser empresonat a Perpinyà per Juan de Garay i enviat a Madrid, per ser amic del bisbe de Girona Fr. Gregori Parceró sospitós a la Cort (Busquets, 1994, 550). L'any 1643 l'abat Trujillo, dels càrrecs imputats, en va rebre una sentència absolutòria per part dels pares Definidors (Zaragoza, 1983).

El bandolerisme era, per una part, la continuació de les lluites de faccions de l'època anterior. No era un fenomen nou. Però, per l'altra, s'hi sumaren diversos elements d'una població descontenta o marginada. Observem que a Sant Feliu hi havia moltes armes. Tot-hom en tenia. I, com diu Pierre Vilar (1995), “el bandolerisme ha de ser alhora causa i conseqüència del fet que es tingui un pedrenyal per llar”. A la vila, el 1639, n'hi havia: al raval de Tueda, 116 armes; al raval de la Riera, 44 i dins la vila murallada, 331 (225 arcabussos, 179 espases, 32 escopetes llargues, 7 escopetes, 16 mosquets, 12 piques, 5 alfanges, 9 alabardes i 6 d'altres desconegudes).

Ni els religiosos se n'alliberaren, d'aquest fenomen. En temps de l'abat Rodrigo Gutiérrez (1578-1584) el monestir fou assetjat per un *bandoler*, que se'n féu per haver estat obligat a pagar a l'abat uns diners.⁸ I els monjos guixolencs Antoni Vidal i Joan Oliva, prop de Llinàs, el novembre de 1606 van ser robats per la banda de Perot Rocaguinarda.⁹ El monjo gironí Benet Tarrats –que després fou abat del monestir (1641-1645)– fou acusat de ser amic de lladres i bandolers de Bescanó i Vidreres (Zaragoza, 1998, 48-49).

3. EL CONTEXT CULTURAL

3.1.- SOCIETAT RELIGIOSA: CRISTIANDAT

El coneixement de les activitats materials d'un poble de ben poc ens serviria si no el completéssim amb l'anàlisi dels esquemes mentals de l'època, de les seves representacions (idees abstractes o fi-

7. AMSFG, M.A. 1639-49, f.91; cf. GONZÁLEZ HURTEBISE, o.c., p.160.

8. És coneguda, per exemple, la protecció que els abats de Banyoles i de Rodas, i altres prohoms de Girona i del Rosselló, dispensaven a Serrallonga en els seus viatges a França.

9. GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo (1905) “De lo que sucedió a dos guixolenses con el famoso bandolero Rocaguinarda”. *La Información*, 108, 1905.

gurades, l'art, la literatura...), ni que sigui lleugerament. Perquè les coses no són “com són”, sinó “com apareixen o representen”, sobretot en el camp de la cultura. La seva realitat cultural és la seva representació, imatge o aparença. Les imatges són elements alliberadors de l'home, per defensar-lo de la seva realitat quotidiana; ben enteses, no són pas alienadores com pensava bona part de l'antropologia del segle passat. Una imatge mental és una forma arrelada en la realitat absoluta de la persona humana i, per tant, de la història.

Des que es publicà l'obra *Les trois ordres ou l'imaginaire du féodalisme* (Duby, 1980), estem convençuts que el valor d'una imatge s'ha de mesurar per l'extensió de la seva aurèola imaginària. Ho veurem més endavant en un cas, quan parlem del peregrinatge a Terra Santa.

La religió –del *religare* (crear vincles) o de *relegere* (interpretar)– es refereix a aquell aspecte de les cultures que vinculen amb el transcendent, donant-li un marc de creences simbòliques, un codi moral i uns ritus. A més, el cristianisme, una religió basada sobre una Revelació escrita, sobre uns textos sagrats, suposava un mínim d'instrucció per la seva conservació i comprensió.

Quan el papa Adrià VI visità la vila i s'hostatjà probablement al monestir un dia de l'estiu de 1522, la vida religiosa de la vila era motiu de controvèrsia. El cenobi continuava fruit del monopoli parroquial. Malgrat el testimoni poc exemplar dels benedictins, no podem concloure que les autoritats i la majoria de població ganxona fos areligiosa. La societat guixolencra era religiosa. És a dir, la religió estava estructuralment integrada a la vida de la societat. Igualment la família i la vida individual eren enteses dintre del marc d'una societat civil i religiosa a la vegada.

La universitat mantenia l'església de Sant Joan i els seus beneficiats, pagava les despeses dels predicadors religiosos que actuaven a la parròquia del monestir durant la quaresma, la festa major o quan tenia lloc alguna santa missió. Quan faltava pluja, quan els pescadors no agafaven peix, quan hi havia pesta o alguna gran desgràcia –una riuada, temporal, etc.–, aleshores els jurats suplicaven a l'abat pregàries, benediccions o processons.

La missa –ritus obligatori– era el moment en què es feia la catequesi i s'aprenien les pregàries. Tanmateix, també era el moment en què es feia palès el control, no només religiós, sinó ideològic, so-

Fig. 6. Pintura del s. XVII (MHSFG).

cial i polític, per part de l'estament eclesial. Els funerals, les misses per difunts, les processons, les devocions, confraries, etc., tenien molta importància. El municipi també participava en les processons i llogava músics o joglars que les animessin.

Si el monestir tenia el seu ensenyament, també el municipi, pel seu compte, llogava un mestre d'escola per a la instrucció dels infants. Però la manca d'explicacions científiques a molts fenòmens que els corprenien, com el de la pesta o la manca de pluges posen per cas, originava moltes llegendes, supersticions, creences, etc.

3.2.- LLENGUATGE SIMBÒLIC I OBRA ARTÍSTICA

A partir del segle XVI, es va anar desenvolupant això que ara en diem ciència. Avui, encara que no siguem científics, tots pensem amb mentalitat científica. Però els escrits en què es fonamenta la cristiandat són anteriors a la ciència, i responen a una mentalitat que sol dir-se'n *mítica*.

El problema apareix perquè solem llegir amb mentalitat científica allò que va ser escrit amb mentalitat mítica. La ciència no invalida el significat del mite.

Actualment, si volem estudiar el passat històric medieval, hem de tenir present que la ciència i el mite no són un problema. Són dues maneres diferents, bones i complementàries d'acostar-nos a la realitat. En una cultura científica la natura és entesa com una realitat autònoma que funciona d'acord amb les seves pròpies lleis naturals. En canvi en la mentalitat mítica, que era la normal abans de la generalització de la ciència, passa exactament al revés: la natura és vista com l'espai on es manifesta l'acció de Déu. Per tant, en una mentalitat mítica, la natura és també, com ja hem dit, llenguatge. La imbricació d'allò que és concret amb l'abstracte constituïa l'estructura de la mentalitat i de les sensibilitats medievals.

L'art, com a representació de la realitat, era un llenguatge important. I podria ser una bona font per conèixer la mentalitat mítica dels nostres avantpassats.

En aquest sentit el simbolisme va trobar un camp d'aplicació particularment ample en la riquíssima litúrgia. I, en primer lloc, la mateixa interpretació de l'arquitectura religiosa. La planta cruciforme del temple no era només la figuració de la crucifixió. Era, a més, la forma *ad quadratum*, basada sobre el quadrat, que designa els quatre punts cardinals i resumeix l'univers. L'església seria el microcosmos, imatge de la perfecció (Le Goff, 1969).

Quant a l'obra artística, Nicolau Mates (segle XVI), "pintor de Sant Feliu", treballà en el retaule de l'hospital. I Domènec Rovira –el Major–, nascut a Sant Feliu el 1579, participà en la gran obra del retaule del monestir benedictí (1657-1678), i fou considerat com un dels grans artistes de la seva època.

Algunes mostres de realitzacions artístiques d'aquest període han arribat fins als nostres dies, com els magnífics baixos relleus d'alabastre de l'hospital municipal, o els retaules *Ecce Homo-Flagellatio* d'autor anònim del segle XVII i els àngels esculpits –atribuïts a Domènec Rovira– que es guarden al Museu d'Història. Se'n con-

serveixen contractes notariais. Aquí, però, ens limitem a apuntar possibles temes encara no estudiats.

Quant a personalitats de l'època hem de remarcar la del famós monjo i abat Jeroni Lloret, autor del llibre *Sylva Allegoriarum*, editat a Venècia el 1575. I les de dom Jeroni Castell (1570-1621) i dom Josep Bassó, dos monjos músics de Montserrat nascuts a Sant Feliu. La música com a ciència dels números, de gran poder simbòlic. Hi podriem afegir els llibres de cor (segles XV-XVII), la *Bíblia*, missals amb lletres inicials il·luminades, i amb altres simbolismes. I també els objectes litúrgics, urnes, reliquiaries...

El primer estudi històric del cenobi guixolenc que coneixem és de començaments del segle XVII, redactat per fra Alonso Cano. Del seu manuscrit –directament o indirectament– n'han tret notícies tots els posteriors cronistes del monestir i els estudiosos i historiadors locals. Però vegem-ne primer els trets generals de la historiografia de l'època. I, un cop rellegit el manuscrit, seguirem sumàriament i a grans línies la seva història, amb alguna puntualització.

4. HISTORIOGRAFIA DE L'ÈPOCA

4.1.- CARACTERÍSTIQUES GENERALS

Un tret destacable en la historiografia de l'edat moderna és sens dubte la manca de raonament històric en la pràctica quotidiana, com a conseqüència sobretot de les poques persones que es podien dedicar a l'estudi i a la investigació històrica; així com a l'escàs desenvolupament de la historiografia de l'època (Sabaté, 2012).

La memòria –i no la història entesa com la interpretació d'una evolució al llarg del temps– era el seu principal referent. Només els governants de l'època i, sobretot, els professionals del dret –que pertanyien a l'estament dirigent que controlava el discurs polític de les institucions– podien arribar a conèixer amb més o menys profunditat el fons documental de la seva institució. Però aquest coneixement anava dirigit, gairebé exclusivament, a reforçar puntualment algun dret posat en qüestió, o a fonamentar els arguments jurídics en alguna demanda. És a dir, l'ús de la documentació històrica era eminentment jurídic, i per aquesta raó la documentació considerada més valuosa quedava reduïda sovint al conjunt dels privilegis reials concedits, o als usos i costums practicats, sense establir diferències per l'origen entre una o altra època. Això es veu molt clar en els grans debats o plets en què s'implicaren les insti-

DISCURSO
general De este antiquissi-
mo Castillo y Monasterio de
sanct Feliu De Guixols. De
la orden de Nuestro glorioso
Padre, sanct Bonito. Adonæ
se trata de su fundacion y se
continua la sucesion de
los Muy Reuerendos se-
ñores, Abbades De esta Sanc-
ta Casa Con Una breue Re-
lacion De Los mas singula-
res bien heciores
que ella ha
tenido.
compuesto Por fray Alonso Cano
monje professo de esta sancta Casa de s. feliu
De guixols.
~ 1606. ~

Fig. 7. Manuscrit del pare Alonso Cano (1606).

tucions més importants de Sant Feliu. Per això els jurats, representants dels interessos de la universitat o consell municipal, tindrien cura de la conservació dels drets, privilegis i títols del municipi: el *Llibre Vermell*. Els documents estan datats entre 1354 i 1870; és un cartulari, de 203 folis d'escriptura gòtica i humanística, que es conserva a l'arxiu municipal.

En una època en què l'antiguitat i la conservació de les tradicions eren en si un dels valors més preuats, la referència al costum antic –no documentat– els semblava que era un argument suficient.

No cal pensar que aquests tractaments de la història eren necessàriament malintencionats, sinó que eren fruit de l'escassa producció i divulgació històrica, i de la feble implantació social de l'hàbit de lectura. Com hem dit abans, només el monestir tenia una biblioteca i un arxiu important.

La forma de fer història de l'època moderna era més propensa a la repetició acrítica de citacions d'autoritat, que no pas a la consulta documental. Així s'entén la prevalença de la pràctica política, per sobre del coneixement personal de la realitat històrica.

Aquest estil de fer història pretenia bàsicament legitimar la funció d'una institució, i justificar de passada el predomini de l'elit social a què pertanyia l'autor. L'objectiu era narrar els “fets”, però sense analitzar-ne la naturalesa, ni les causes. Era una història subordinada sempre al poder i a la ideologia dominant. D'aquesta manera el seu màxim interès era enaltir el subjecte protagonista del relat, sense cap mètode ni teoria històrica. S'acumulen gestes, s'enumeren privilegis, es repeteixen acríticament faules o, fins i tot, s'inventaven o adaptaven. Preocupava més l'estil literari que estava en voga (recarregat i ampul·lós), que no pas la precisió d'allò que es relatava.

Sovint s'hi troba un relat mític dels orígens, i una narració detallada del passat clàssic. I quan s'arribava als temps medievals, s'incorporava una relació succinta dels regnats dels comtes, d'origen got; reis mitològics, llegendes i tradicions orals s'hi solien ajuntar sense distinció.

En general –i concretament en el cas del l'obra del pare Cano que tractem– s'hi nota la influència dels *Anales de la Corona de Aragón* de Jerónimo Zurita Castro (1512-1580), que tracta dels primers reis d'Aragó i comtes de Catalunya. Malgrat tot el que hem dit abans, aquesta obra destaca pel seu rigor i consulta documental.

Fig. 8. *Manifiesto de la Verdad... de la antigua y real villa de San Felio de Guixoles*, de Salvador Ribes (1674).

Zurita va ser un autor admirat, resumit, copiat, però no imitat en la seva manera de fer història.

Més proper a Cano i segurament més influent, en al marc general on l'autor benedictí contextualitza la història del monestir, hi havia el treball de l'historiador humanista català Pere Miquel Carbonell –va viure entre 1434 i 1517. La seva obra publicada *Cròniques d'Espanya* (1547) escrita en català, figurava en els prestatges de la biblioteca monacal: f° 84, *Carbonell, Pere Miquel.- Crónicas de España. 1 tomo. Barcelona 1547 (cathalán)*. Un autor prou conegut i estudiat amb detall per l'historiador Agustí Alcoberro.¹⁰

4.2.- CRONISTES I HISTORIADORS DEL MONESTIR

En el context general del llenguatge i de la historiografia que acabem d'esbossar, hem de situar els primers estudis històrics sobre el

10. ALCOBERRO i PERICAY, Agustí (1994). *Pere Miquel Carbonell, historiador humanista, i la historiografia catalana del segle XV* [en línia]. Tesi doctoral. <[http://raco.cat/index.fhf/Pedralbes article/viewfile](http://raco.cat/index.fhf/Pedralbes%20article/viewfile)> [Consulta: 12 de desembre 2012].

monestir de Sant Feliu que ens són coneguts i que, com hem dit, es remunten a principis del segle XVII.

Fra Alonso Cano va escriure una història del monestir que va des dels orígens fins a la primera dècada del segle XVII.¹¹ L'obra a què ens referim és: *Discurso general de este Antiquissimo Castillo y Monasterio de San Feliu de Guixols, de la orden de nuestro Glorioso Padre Sanct Benito, a donde se trata de su fundacion y se continua la sucesion de los Muy Reverendos senyores Abades de esta sancta casa con una breve relacion de los mas singulares bienhechores que ella ha tenido. Compuesto por fray Alonso Cano, monge professo de esta sancta casa de S. Feliu de Guixols. 1606.*

És un manuscrit encara inèdit, de prop de tres-cents folis, mitjançant el qual el religiós benedictí es va proposar de demostrar –parcialment, és clar– que el monestir tenia el dret a ser considerat castell termenat, quan el seu domini senyorial sobre la vila li era discutit jurídicament pel municipi guixolenc. Malgrat això –d'utilitzar la història com a justificació ideològica–, la ressenya del pare Cano té un alt interès, sobretot per la transcripció dels documents justificatius que hi aporta, intercalats en el text íntegrament, o bé resumits.

El manuscrit que nosaltres treballem aquí és el que es conserva a la Biblioteca Pública de Girona, dins del fons monacal procedent de la desamortització, manuscrit 9/66.

Fra Antonio de Yepes (1554-1618),¹² en la seva *Crónica general de la Orden de San Benito* (Irache¹³ 1609-1617) –la font impresa més antiga que tracta del nostre monestir– admet que la fundació del monestir de Sant Feliu és de l'any 796, i l'atribueix a l'emperador Carlemany, tot i que refusa la llegenda del fabulós rei Brigo, a qui Cano li atorga un primitiu castell en el lloc on després s'aixecà el monestir. També hi adjunta una còpia de la llista d'abats que Cano ressenya, a partir de l'abat Sunyer. Transcriu el diploma de Lotari de 968 i la butlla d'Alexandre III de 1163, que confirmaven les propietats del monestir. Aquest cronista benedictí va mantenir correspondència de caire històric amb fra Alonso Cano. I el monjo guixolenc

11. El manuscrit original es troba a la Biblioteca de Girona. Hi ha també una còpia a Montserrat (Ms. 6), i un altre exemplar manuscrit a la Biblioteca Nacional de Madrid, m. 9.635.

12. A la biblioteca del monestir de Sant Feliu hi havia l'esmentada l'obra, de set volums. Hirache 1609.

13. Hirache i Irache, dues variants utilitzades indistintament, que es troben als documents antics.

va elaborar unes notes que va enviar a Yepes, i que passaren a formar part de la seva monumental crònica benedictina.

En canvi, fra Gregori de Argaiz en *La Perla de Cataluña. Historia de Nuestra Señora de Montserrate* (Madrid, 1677), defensa l'existència del rei Brigo, i avança la fundació del monestir a començament del segle VII, pel bisbe de Girona Joan de Biclàr (621). Així mateix, dóna altres notícies, anteriors al segle X, procedents dels desacreditats crònicons dels monjos Llibert i Hispalense Huber (o Aubert).

El mateix segle XVII va aparèixer impresa una obra important de recopilació documental que tingué molta difusió: la *Marca Hispanica* (París, 1688) de l'arquebisbe Pere de Marca. Reprodueix una dotzena de documents antics i significatius del cartulari del monestir guixolenc. A la biblioteca del monestir hi figurava un exemplar.

Al segle XIX s'estamparen nous estudis sobre el cenobi guixolenc inclosos en publicacions generals, com la *España Sagrada* (T. XLIII-V), de La Canal (Madrid 1835); i *Viaje literario a las iglesias de España* de Jaime Villanueva (T. XV, Madrid 1851). Aquesta darrera publicació ha estat la més interessant i nova, ja que va ser el resultat d'una preparació més gran i d'una detinguda visita de l'autor al monestir, abans de 1808. Això va permetre a l'autor fer la descripció de tot allò que va veure a l'església, i consultar els fonts de l'arxiu i biblioteca del monestir. Va completar el catàleg d'abats fins al P. Ràfols, mort l'any 1794, i hi va afegir altres notícies d'interès.

A començament del segle XX va ser molt útil, sobretot per al coneixement de la darrera etapa del monestir i l'extinció de 1835, l'obra del canonge Gaietà Barraquer (1839-1922): *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (Barcelona, 1906) i *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX* (Barcelona 1915-1917). D'origen guixolenc, el canonge, professor de patrologia al seminari diocesà i historiador dels convents i religiosos catalans del segle dinou, el 1906 escrivia que a l'església del monestir es conservaven encara vint-i-un llibres de cor dels monjos. I assenyalà i localitzà alguns manuscrits procedents de la biblioteca del monestir que eren a Girona.

4.3.- MANIFESTOS I AL·LEGACIONS JURÍDIQUES

Abans de passar a les monografies i històries locals de la vila o població guixolenc –monestir inclòs– sobre les qual també planà fortament la influència del manuscrit del pare Cano, volem deixar

Fig. 9. Resumen historial de las grandezas y antigvedades de la ciudad de Gerona..., de fra Ivan Gaspar Roig (1678).

constància d'alguns manifestos jurídics, fets amb pretensions històriques, que després sempre més han figurat en el saber històric dels guixolencs.

El plet sobre el senyoriu feudal de la vila i el seu terme va durar molts anys. Per això se l'anomenà el “plet gran”. I tant el monestir com la universitat hi dedicaren esforços i diners, mentre que els que de veritat se n'aprofitaven, d'aquesta lluita escrita, eren els advocats i els seus ajudants.

Cada vegada que un dels pledejadors exposava els seus raonaments jurídics, ho feia amb argumentacions pseudohistòriques llarguíssimes, moltes de les quals no podien ser demostrades. La majoria són impreses i hem pogut llegir-ne unes quantes. Se les anomena “manifestos”, “al·legacions”, etc.

La primera pàgina d'un aquests llibrets porta per títol: *Manifiesto de la verdad y vivo dibujo de la antigua, y real villa de San Feliu de guixoles... contra el Venerable Abad* (1674). Per tant, queda clar que no és un document d'investigació historiogràfica, sinó un llibret que conté els arguments que el municipi presenta al jutjat per a rebatre el contrari, en aquest cas l'abat i monestir de Sant Feliu. Els autors d'aquest opuscle són els tres advocats que portaven el “plet gran” per compte de l'Ajuntament: Luis de Valencia, Jeroni de Ferrer i Viñals i Salvador Ribes. Aquest darrer, doctor en dret civil i canònic, era alhora funcionari municipal. I els tres, un any abans (1673) de ser imprès el *Manifiesto de la Verdad...*, van presentar les corresponents factures per haver-lo redactat (Esteva, 1971).

Doncs bé, és en aquest document que Salvador Ribes afirma, cent tres anys després i sense proves documentals, que foren molts els guixolencs que lluitaren a la batalla de Lepant a les ordres dels cabdills reials, per demostrar que la universitat obeïa als reis i no als monjos; que Sant Feliu era una vila reial, i no monacal. En aquest llibret i, per raons estrictament jurídiques, comença la llegenda dels “vuitanta capitans” que van participar a la batalla de Lepant (1571).

A l'inici del treball hem dit que a Sant Feliu hi havia capitans de l'armada i de galera i que ens són coneguts. N'hem citat els noms. Però que haguessin, o no, participat a la batalla de Lepant, s'ha de provar documentalment. No és suficient una suposició o una tradició que es va formular molts anys després.

I així aquesta llegenda s'ha anat repetint fins que, el 1971 –celebració del quart centenari–, Lluís Esteva ho va posar en dubte i en va fer surar les contradiccions.

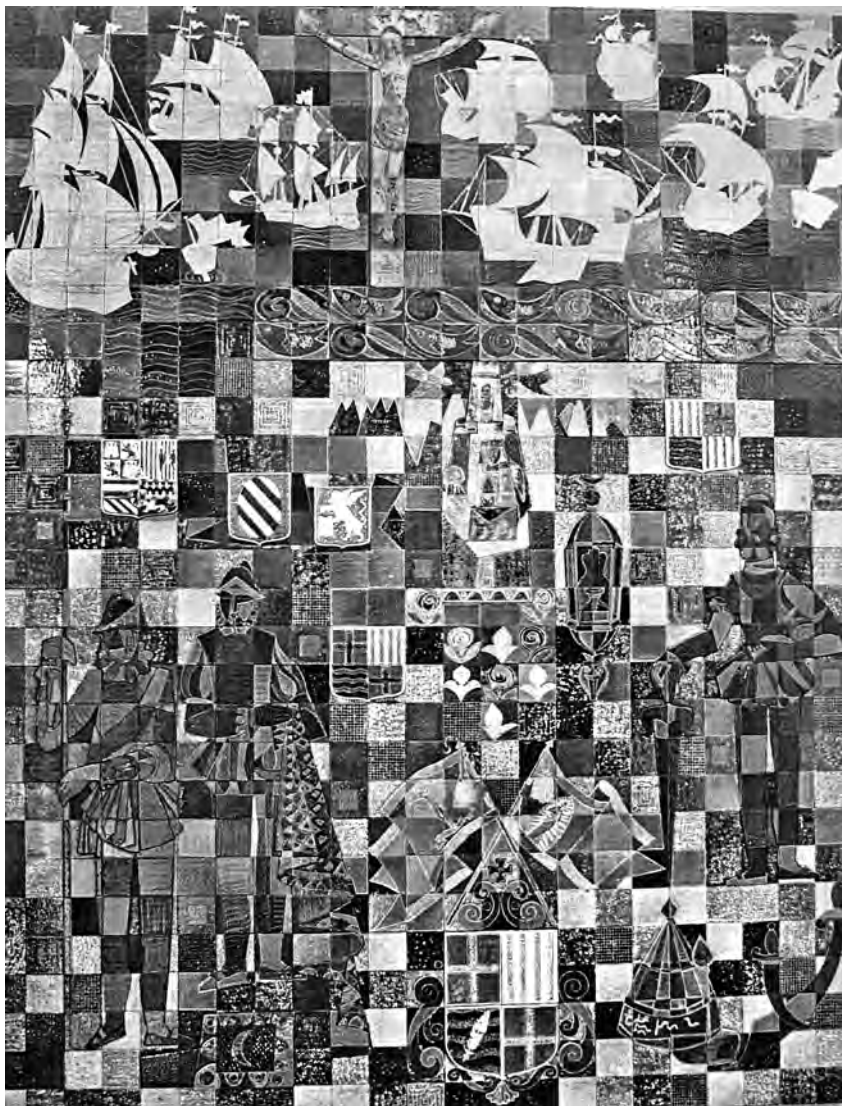

Fig. 10. Mural de ceràmica (Vilà-Clara) al·lusiva a la batalla de Lepant.

Aquesta manera de fer història –que avui no acceptem–, en la historiografia de l'època moderna, era habitual.

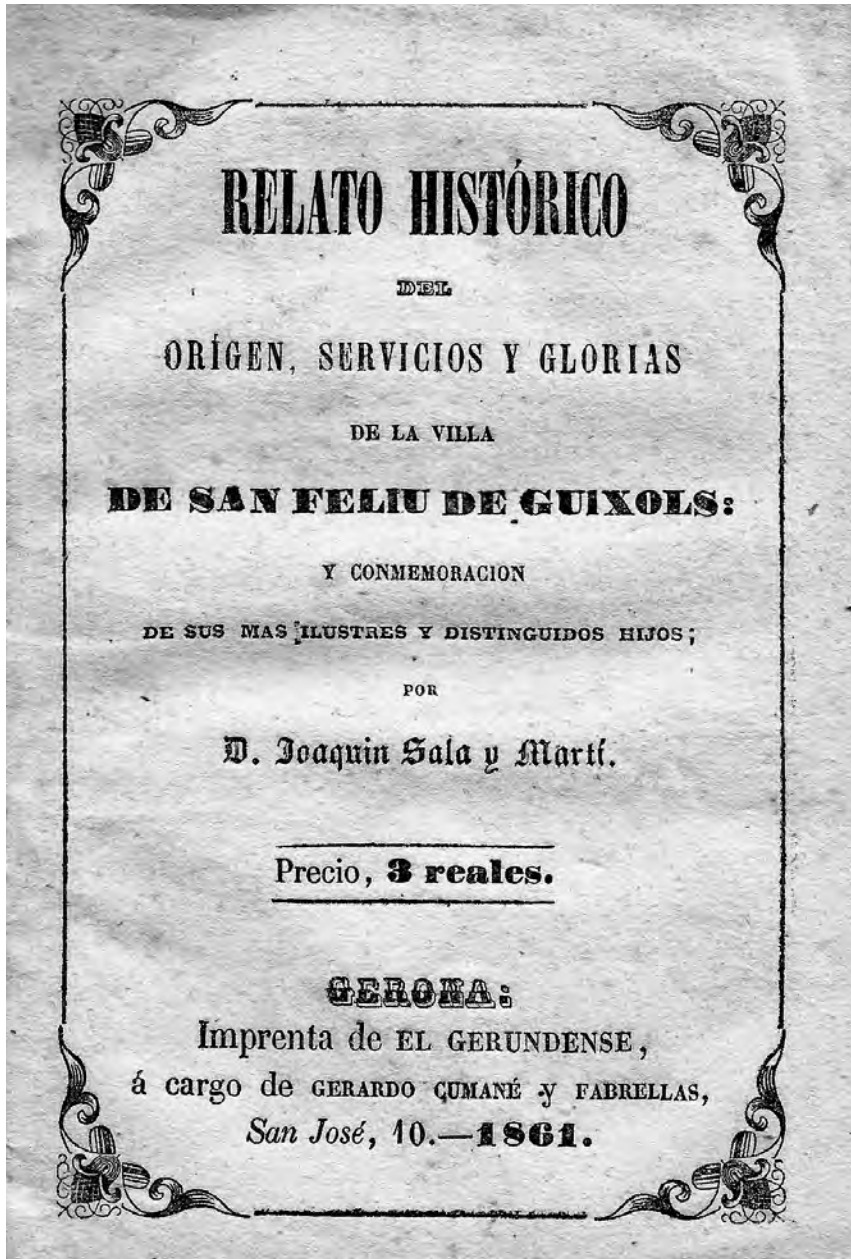

Fig. 11. Portada del llibret d'història publicat per Joaquim Sala, 1861.

EDUARDO GONZÁLEZ HURTEBISE

(NOTAS BIOGRÁFICAS)

Natural de Madrid, donde nació el año 1876, González Hurtebise ejerció la carrera de bibliotecario en Gerona y Tarragona. En 1912 obtuvo por oposición el cargo de director de los Archivos de la Corona de Aragón y del Real Patrimonio de Cataluña, que desempeñó hasta su temprana muerte, acaecida el 9 agosto de 1921. Perteneció a las Academias de Historia, de San Fernando y de ~~Buenas Letras~~ *Bellas Artes*.

Dejó publicadas las siguientes obras: *Fray Benito Pañelles y Escardó* (Gerona, 1900); *El arte tipográfico en Tarragona durante los siglos XV y XVI* (Tarragona, 1903); *San Feliu de Guíxols durante la Edad Antigua* (Gerona, 1905), donde expuso los resultados de las exploraciones realizadas en esta localidad; la *Crónica General escrita por Pedro IV de Aragón* (Revista de Bibliografía Catalana», vol. IV, año 1904, págs. 210 y siguientes), contribución documentada al estudio de la actividad historiográfica del Rey Ceremonioso; *Jofre de Foixà. Nota biográfica* (comunicación presentada en el Congreso de Historia de la Corona de Aragón dedicado al rey Jaime I en 1908, publicada en el volumen del mismo); *Recull de documents inèdits del Rei En Jaume I*, colección diplomática referente a las relaciones exteriores de dicho monarca (editada en el mismo volumen del mencionado Congreso); *Inventario de los bienes muebles de Alfonso V de Aragón como infante y como rey (1412-1424)*, publicado en el *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* del año 1907; *Libros de Tesorería de la Casa Real de Aragón* (Barcelona, 1911), volumen que había de ser el primero de una serie, en el cual se publicaban las cuentas de Pere Boyl, tesorero de Jaime II, que ofrecen datos de interés para el conocimiento de la vida palatina de aquel tiempo; *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón* (Madrid, 1920), en la cual, después de una noticia histórica del Archivo y de la descripción de su local, exponía su organización, dando una indicación metódica de las diferentes colecciones y fondos documentales que la integraban, guía que Valls y Taberner calificó de «molta utilitat per a orientar als qui han de treballar en el dit Arxiu» (*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, volum. 1921-26, página 309).

En colaboración con el profesor J. Calmette, González Hurtebise publicó además, en la «Revue des langues romanes» (1905-1914), *Correspondance de la ville de Perpignan de 1495 a 1659*.

Dejó inéditos otros trabajos, entre ellos un estudio histórico-arqueológico del monasterio de San Pedro de Galligans y el manuscrito que lleva por título *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guíxols, seguido de unos breves apuntes de historia interna*, desde los más remotos tiempos hasta 1517, conservado en la Biblioteca de Catalunya, Barcelona; este extenso trabajo de investigación sobre fuentes inéditas fue presentado por su autor como tesis de oposición para la plaza de director del Archivo de la Corona.

El interés de González de Hurtebise hacia el pasado de San Feliu debióse a la circunstancia de que el Ayuntamiento guixolense le llamara para la ordenación del archivo municipal. Hallándose ocupado en esta tarea (año 1903), la explosión de un barreno en la cantera del Fortim le puso en la pista del descubrimiento de una necrópolis ibero-romana en dicho lugar; realizada su exploración con los auxilios de la corporación municipal, expuso sus resultados en la memoria que elevó al Ayuntamiento y que éste editó en 1905. Los hallazgos de la necrópolis quedaron expuestos en una vitrina, que vino a ser el primer museo municipal que tendría nuestra ciudad.

J. TORRENT Y FABREGAS

Fig. 12. Biografía d'Eduardo González Hurtebise segons Torrent i Fàbregas.

Uns anys després, el 1680, els mateixos advocats amb l'ajuda especial de Joan Gaspar Roig i Jalpí (Blanes 1624-Manresa 1691)¹⁴ hi tornaren. I sortí impresa a Barcelona una nova al·legació contra l'abat, molt semblant a la primera: *Antigüedad ilustrada o Verdad manifesta acerca si el convento de S. Feliu de Guixols es castillo terminado...* (Barcelona, 1680). El dictamen de G. Roig, religiós controvertit, es va fer públic dins del *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* (Barcelona, 1678).

L'objectiu d'aquests escriptors és també jurídic: rebaixar i diluir la importància del monestir, sobretot pel que feia al sistema defensiu de la vila. Per la seva banda, Roig i Jalpí pretenia demostrar l'anterior existència d'un poblat romà, que ell arbitràriament el va identificar amb el de Gesòria de Plini. Amb el suport del seu *Feyts d'armes de Catalunya* que atribueix al blanenc pseudo-Bernat Boada afirma que la conquesta de Guixols va ser feta per les forces imperials del valerós capità Rostang que hi deixà una forta guarnició "perçó que els Sarraïns no las pogueren tornar a prendre". Després Carlemany va edificar-hi el monestir benedictí... (González Hurtebise, 1905b, 37).

4.4.- HISTÒRIES DE LA VILA

Durant el segle XIX aparegueren dues publicacions molt breus sobre la història de la vila. La primera, de mossèn Narcís Marcillach (1767-1854), primer rector secular de la parròquia de Sant Feliu: "Descripción geográfica e histórica de la real villa de San Feliu de Guixols", dins de *Diccionario Geográfico Universal* (Barcelona, 1833). Va circular pel poble com un quadern a part. I encara va provocar les protestes de la comunitat benedictina, quan aquesta tenia ja els dies comptats. Va ser el primer intent de fer un esbós històric de la vila. Un escrit força elemental, que només ocupava sis columnes.

Aleshores es desconeixien les "Memorias históricas de la villa de San Feliu de Guixols desde su fundación hasta el siglo XIX de la era cristiana", dels notaris Francesc i Maria Josep Sala. Manuscrit començat abans de 1830, i publicat per Ll. Esteva el 1985.

Un descendent dels notaris, autors de les memòries citades, Joaquim Sala i Martí –notari, ell també–, molt més tard va publicar el *Relato histórico del origen, servicios y glorias de la villa de San Feliu de*

14. Falsificador del *Llibre dels feits d'armes de Catalunya (1673-1675)* que ell va publicar atribuint-lo a Bernat Boades com a autor del segle XVI. És autor del *Cronicó de Liberat* (1669) i sembla que va participar en el *Cronicó d'Hubert* (1664).

Fig. 13. Detall de les arcades superiors de la Porta Ferrada encara tapiades, abans de la primera restauració (Fons Ll. Esteva. Arxiu Mas).

Guixols, y conmemoración de sus más ilustres y distinguidos hijos (Girona, 1861).

Observava González Hurtebise que: *Estos autores [els Sala] y todos los posteriores, cuyas citas omito en aras de la brevedad, copiando unos de otros deducen sus noticias de la narración de Yepes y... Cano... y sobre ellos desbarran con entero desparpajo. Bernardo Spinalt [autor de Atlante español o Descripción general geográfica..., Madrid, 1778] dice que S. Feliu de Guixols fué fundada 900 años antes de J.C. y así lo admite Sala, quien habla también del Castillo del Abrich, torre principal de las que constituirían nuestra antigua plaza de guerra.*

Más avisado el presbítero Marcillach, se limita á citar el Puerto del Abrich, sin meterse en señalar la fecha de su origen, y añade que Abrich significa abrigo porque, en efecto, debió serlo de las naves durante las tempestades. La misma opinión, ó la de que el nombre procede de haber servido el castillo para la defensa del pueblo, es la reinante entre los que actualmente repiten la tradicional y falsa noticia de la venida del rey Brigo á S. Feliu (González Hurtebise, 1905a, 5).

En efecte, els notaris Sala, tant a les memòries com al relat històric, donen per bona l'explicació de Bernardo Espinalt. Tanmateix Joaquim

Sala fa constar que la fundació de Sant Feliu *se pierde en el campo de las conjeturas*. Admet, doncs, que no se sap amb seguretat l'any de la fundació del monestir de Sant Feliu, però accepta que va ser reedificat per Carlemany l'any 785.

Joaquim Sala, a més, reprèn el mite de la batalla de Lepant, amb vuitanta capitans que van tallar el cap al turc otomà, etc.

Els susdits Sala, amb Pella i Forgas, interpreten que la *Cypsela* d'Aviè (segle IV dC) podria ser perfectament el turó dels Guíxols: *Y el poeta Festo Avieno tratando de justificar la antigüedad de la misma [villa], halla que en su principio se la llamó Cypsela, deduciendo de ahí que ya fué conocida por los gentiles, emblema de cuyos siglos son tambien esos vestigios que todavia se observan de muros con ángulos salientes en el Peñón nombrado dels Guíxols, lugar de su pueblo primitivo* (Sala, 1861, 5).

Tant Grahit com González Hurtebise, de qui parlem tot seguit, pensen que no hi ha cap evidència concloent, com podria ser una inscripció i que, per tant, el nom de Cypsela es podria atribuir a qualsevol punt de la costa empordanesa.

Segons aquests darrers autors, així com es pot dir que Gesòria no ha existit mai enlloc, en canvi, subsisteix la probabilitat que el topònim Guíxols tingui el seu origen en la Cypsela grega.

L'abundant primera matèria que constituïa l'obra inèdita del pare Cano, finalment, va ser aprofitada a fons per Emili Grahit i Papell (1850-1912). Va ser el primer a llegir el manuscrit que era a l'Institut Provincial de Girona. El mateix exemplar que utilitzem en aquest treball. L'estudi de Grahit, completat amb algunes notícies de l'arxiu municipal de Girona, va veure la llum com a "Memorias y noticias para la historia de la villa de San Feliu de Guixols", dins la *Asociacion Literaria de Gerona* (Girona, 1874).

Ja hem dit que Grahit exagerava la lluita permanent entre el municipi i el monestir, i també amb el de Girona, com a única explicació històrica. A l'apèndix reproduïx vuitanta documents "inèdits", i hi afegeix alguna nota a la vida dels abats. A pesar dels errors de transcripció dels documents llatins, i de ser una còpia de Cano, fins aquell moment va ser l'obra més reeixida, fins que González Hurtebise reprèn amb fonts noves i capacitat crítica l'estudi de la història de Sant Feliu. Grahit va revisar les opinions i suposicions de diversos autors sobre l'origen de la població. I diu que *Lo más natural es retardar la formación de la villa hasta mucho después de empezada la reconquista, puesto que hasta este tiempo no se encuentran documentos auténticos que den lugar a suponer su existencia* (Grahit, 1874, p. 132). Per a ell, la notícia més antiga és, doncs, la del diploma de Lotari de l'any 968 i, per tant, fins al segle X,

Fig. 14. Detall de l'absis de l'església, des d'on es veu –dalt– el lloc on s'aixecà la biblioteca damunt de la nau central, des de la volta gòtica fins al presbiteri, s. XVII (MHSFG. Fons Lluís Esteva).

o poc abans, no es pot suposar el naixement de la vila ni la fundació del monestir. Diu: *Esta es la verdad de los hechos, y esto es lo único que puede afirmarse, de manera que no es posible fijar, con certeza, el año de la fundación del monasterio, y solo si que tuvo lugar en el siglo X, antes del año 968* (Grahit, 1874, p. 136).

Però el darrer i més important de tots els estudis històrics sobre el monestir i la vila va ser indiscutiblement el treball de l'arxiver i bibliotecari Eduardo González Hurtebise (Madrid 1876-Barcelona 1921). Utilitza fonts inèdites perquè té accés a tota la documentació de l'arxiu i de la biblioteca que era a hisenda de Girona i Barcelona. El resultat va ser: *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guíxols, seguido de unos breves apuntes de historia interna (desde los más remotos tiempos hasta 1517). Trabajo de investigación sobre fuentes inéditas, ilustrado con fotografías, dibujos y planos. Tesis de oposición, 1905*.¹⁵

González Hurtebise va publicar, a més, *S. Feliu de Guixols durante la Edad antigua. Memoria elevada al Ayuntamiento de dicha ciudad*. Girona, 1905.

Però com que aquest historiador, ja contemporani, és poc deutor de l'obra del pare Cano, no caldrà que ens estenguem més, per tornar altre cop al manuscrit que ens ocupa: el del pare Alonso Cano.

5. L'OBRA DE FRA ALONSO CANO

5.1.- L'AUTOR

Fra Alonso Cano, nascut a Jaén, prengué l'hàbit i professà al monestir de Sant Feliu el 1592, durant el segon trienni de l'abat Sobraries (Zaragoza, 1998, 44). Fou enviat a estudiar a los *Collegios de la Orden* pel mateix Sobraries. *Al fin de este trienio enbio n.º. p. Abad Fray Miguel Sobrarias a estudiar en los collegios de la orden, a fray Alonso Cano, y poco meses después, acabó el cargo de su gobierno... abril de 1595 en St. Benito de Valladolid, coincidiendo al capitulo general...* (Cano, 236).

A Irache, Cano feia la feina de secretari de l'abat: *... y los cabos de la petition escrivi yo en Irache por mandato de su Paternidad, N.º. p. Miguel de Sobarias, estando estos años en aquel colegio ocupado en los estudios de la philosophia* (Cano, 238), entre els anys 1594-97.

15. Ms. autògraf núm. 780 de l' Arxiu de la Corona d'Aragó. Publicat entre 1963 i 1967 a *Àncora*, en forma de llibre ([Sant Feliu de Guíxols, 1970]); edició divulgadora i parcial dels tres volums que constitueixen el manuscrit de la Biblioteca de Catalunya.

Va estudiar teologia a Salamanca, i fou designat prior (1607-1608), i predicador (1607-1610).

Pel *Canalar d'actes presos des de 1605 fins al 1610* de Jaume Serra, sabem que, el 1605, Cano era predicador de Sant Feliu i que, el 1608, cessà en el càrrec de prior (González Hurtebise, 1905a, 37).

L'any 1607 havia anat a Barcelona a buscar la sentència del plet del castell termenat que havia iniciat l'abat Marquina, la qual va ser donada el 30 d'abril d'aquell mateix any. I envià notícies històriques del monestir al pare Antonio Yepes, per a la seva *Crónica General de la Orden de San Benito*, com hem dit abans.

El 1610 anà amb Sobraries, a la *election de la abbadia de Monserate*; és a dir, l'elecció d'Antoni Jutge (Massot, 1971, 342).

Va ser elegit abat per un primer quadrienni: 1617-1621. El 1618 va celebrar de pontifical a Girona en les festes de la Concepció. Era l'any en què també es va celebrar la canonització de sant Ignasi de Loiola. Oficiant el bisbe Onofre de Reart, el mestre Cano va predicar el sermó, que després va ser imprès.

Tot fa pensar que Cano era molt observant de la regla de sant Benet, assidu al cor, pietós, molt caritatiu envers els pobres i sempre ocupat a llegir, escriure, predicar i confessar (Zaragoza, 1998, 44).

A part del manuscrit, que ara comentarem, va escriure *Instrucción religiosa para la perfección de los novicios en la vida espiritual sacadas de libros...* (1630) que inclou un tractat sobre els escrúpols¹⁶. “L'obra està estructurada en deu capítols, on tracta del mestre de novicis, de la pregària, dels vots, etc”. Una obra acabada a Sant Feliu l'estiu de 1630.

*Instrucción breve y socorro de mi rudeça para mayor observantia de la Regla de N.P. San Benito*¹⁷ és un altra petita obra que deixà escrita

16. Biblioteca Pública de Girona, ms. 9/18. ZARAGOZA, Ernest (1995). “Els Manuscrits guixolencs de la Biblioteca Tomàs de Lorenzana”. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 35 (1995), p. 327-362.

17. Biblioteca del Seminari de Girona. Ms 246. A l'inici hi té aquest apunt: “1617-1618. Narcís Terrats fill llegendari i natural de Francesc Terrats i Catherina muller sua del veynat de Vilaroja parroquia de Sant Feliu de Girona, tenint vint-un any de edad prengué lo (h)abit de Nre. P. S. Benet en lo monestir de Sant Pere de Rodas (de lo claustra) als 10 d'octubre de 1610 y als 11 de novem. de 1611 feu professio y ara per particular mere rebuda de la mare de Deu que es totpoderos, sabent lo que convenia. per dit fr. Narcís de lo que ha volgut portar en aquest monestir de St. Feliu de Guixols de la congregrasio de l'observantia de dit orde en lo qual monestir dit fra. Narcís prengue lo ab de la observantia al 17 de juny de 1617 y a 19 de juny de 1618 feu professio sent Abat del dit monestir Rv. P. De F Alonso Cano, lo qual en lloc del nom de Narcís se diu fra Benito.”

Fig. 15. Pàgina d'un cantoral del monestir del s. XVI: *In die natalis dominum. Ad missam maiorem officium* (MHSFG).

fra Alonso Cano i que ens proporciona un coneixement complementari a la seva personalitat i als costums del convent. Del manuscrit, n'extraïem uns paràgrafs curiosos pel que fa a la vida i educació dels monjos novicis i júniors.

A sobre del *Cap. I de la Profesion...*, hi figura la data: *año 1593. St. Feliu*. Probablement va començar a escriure aquestes notes al monestir, l'any esmentat.

Este tratado manuscrito lo recopiló y compuso en forma que aquí esta, para gloria de Dios y aprovechamiento de los proximos y buena education de los hermanos novicios y juniores de este monasterio de St. Feliu de Guixols, un monge de este mismo monasterio, bien indigno de este nombre y por mi propia confusion, no se nombra pero ruega a todos los que de esta doctrina se aprovechen que rueguen a Dios por [él].

Cap. 11 del trabajo de las manos:

... Todo esto es decir que la ociosidad de los monges, es alimento de los vicios; de manera que conviene exercitarse en trabajo de manos, porque es muy bueno para el cuerpo, sirve para el espiritu, edifica el proximo, y repara nuestros sentidos... En su celda tambien debe trabajar de manos y estos trabajos son leer, escribir, coser ropas, plantar o enxerir arboles, broslar, tañer monocordio, para enseñarse a estudiar de canto, o de gramatica, o de cuentas, o otra facultad; labrar la tierra, hazer calças de aguja, o canastillos de mimbre, o guantes de agujas, todeçillas, o bonetes, chucharros, cajatos, cruces de St. Thoribio, o escribir sermones o papeles de artes, o de otra facultad de modo que siempre haga el monge alguna cosa porque siempre le halle el diablo ocupado.

Domir.

Llegada la hora de domir tomare agua bendita y echar la he sobre mi y sobre la cama en forma de cruz diciendo per crucis hoc signum fugiat procul omnem malignum, despues de esto me desnudare rezando un psalmo por las animas del purgatorio y puesto el escapulario de dormir, matare la luz tomare las disciplinas segun costumbre, en advento y quaresma cada dia sino es los domingos y fiestas de quatro capas;... despues de esto descansare en el lecho haviendo muerto la luz del candil como dicho es, ad laudem et gloriam Dei.

Apen. 5 del silencio.

Si con atencion leyeres los apen. passados, vereys quanto mas seguro es el callar y estar recogio, que el andar distraido y hablar [sic]..., y despues de esto, quando huviere de hablar sea poco...

Refector

... no tengas los codos sobre la mesa, el vino que sirvieres aguado muy bien; no comas a dos carrillos; no muerdas al pan con grandes bocados, no des sorbos grandes en la escuilla; no lamas los dedos; ten muy recogida la vista, y atento el oydo a la lection, no te quexes del pan, vino, ni de la vianda por mala que sea, considera que no te lo deven, y no tengas las piernas esparramadas, ni estendidas, ni una sobre otra..., no te limpies los dedos a cada bocado, adviertan los monges que suma vileza murmurar por la comida...

...assienta contigo que no comeras pan y agua y assi la racion y escudilla, fruta, yervas, etc. te serviran para poder comer el pan y el vino, para poder beber el agua: no pongas muchas sopas en el plato, o, escudilla, sino bastate mojar el pan; nunca seas el postrero en acabar de comer sino es por necesidad, inclinate al servidor quando algo se pone delante di una avemaria siempre que venieres y te pusieren algun servicio; nunca tomas la taça para beber, sino limpias primero las manos, y tragado el bocado de la boca tiempla bien el vino, no abraçes la racion que tienes delante; ni comas aprissa; nunca limpies los dientes en el refectorio ni honestamente, o en los manteles, o delante de otros, sino en lugar apartado, que no te vea nadie; si escupiere sea debaxo la mesa, pero las narizes te puedes limpiar o en el pañuelo que tendras en la manga, o en el de la mesa; mientras otro tuviere la mano en lo que come no le molestes pidiendo sal, o vinagre o aceyte, etc. El queso parte lo por linia recta y no por concavidad...

El final de l'estada del pare Cano al convent de San Feliu va ser molt accidentat, com hem apuntat abans en el context. Va ser nomenat president de la comunitat –per l'absència de l'abat Truxillo (1640-41)–, en unes circumstàncies fatals, quan esclatava la guerra dita dels Segadors. Cano va ser empresonat a l'Ajuntament de Sant Feliu per les raons ja citades al context; és a dir, per unes suposades declaracions despectives contra el poble, i d'estar arreglerat al costat de les tropes reialistes. Fos com fos, Alonso Cano va ser un dels tres monjos que van ser confinats a Montserrat. I, d'allà, passà a residir a Madrid, on va morir el 3 de desembre de 1656. Després que, però, amb altres monjos i moltes dificultats fundessin l'església i el monestir sota la invocació de Montserrat, que més tard esdevingué abadia (Zaragoza, 1998, 47).

Ultra els aspectes polítics i les dures controvèrsies legals amb els representants de la vila, aquí subratllem la virtut del monjo observant del seu temps, abat amant i col·leccionista de coses antigues (de documents i objectes), i el d'un bon investigador que, sense poder desprendre's completament de la vella manera d'entendre la història, va introduir en el seu discurs històric un mètode més modern i humanista, com va ser la consulta de la documentació, citant-ne la procedència (caixó, lligall), l'estudi de la lletra més antiga (paleografia) i la transcripció rigorosa d'originals.

5.2.- FONTS UTILITZADES PER CANO EN EL SEU *DISCURSO GENERAL*

Pel que fa al manuscrit que més ens interessa aquí, el *Discurso general de este antiquissimo castillo y monasterio de San Feliu de Guixols...* (1606), el mateix Alonso Cano diu, parlant de l'abat Rodrigo Gutiérrez (1578-1584), que per a la redacció del seu treball li havia servit molt tot el que havien investigat i redactat altres monjos i abats predecessors seus:

Puso... [l'abat R. Gutiérrez] el archivo en la forma y traça que oy le vemos, escribió singularísimas memorias y de grande consideración para elaborar el buen gobierno de ese monasterio, dejó escripta de su mano la memoria y sucesion de los Abbades deste monasterio, aunque sumariamente, pero de sus trabajos y de los demás antecesores suyos me he aprovechado yo mucho en esta narración, anima eius requiescat in pace amen (Cano, f. 221v).

La partida de defunció de l'abat Gutiérrez diu:

“Regirà tot lo arxiu i donà notícia a tots los monges de esta casa de les escriptures, escrigué moltes coses bones, ço és, dos llibres de memòries molt bones de coses de plets, i altres memòries molts profitoses per a la casa... Féu l'arxiu y posà gran part de les escriptures ab orde” (Zaragoza, 1992, 5).

Quan Cano diu que, a més, es va aprofitar dels treballs *de los demás antecesores suyos*, es refereix bàsicament a l'abat Francesc Bohigues i a Joan Casals, també abat.

Francesc Bohigues (1539-1541), a més de músic, va escriure molt:

Fue N° P. Fray Francesch Boygues, hombre de muy noble condicion, y de buenas letras, musico, así de canto como de instrumento, tenia muy apacible y gravosa voz. Era sumamente muy gallardo, escrivano en todo genero de letra, escribió de su mano un libro de marca grande que esta en el archivo, a donde traduxo casi todos los actos de mayor consideracion que esta Casa tiene para que mas suavemente se puedan ver y leer, y

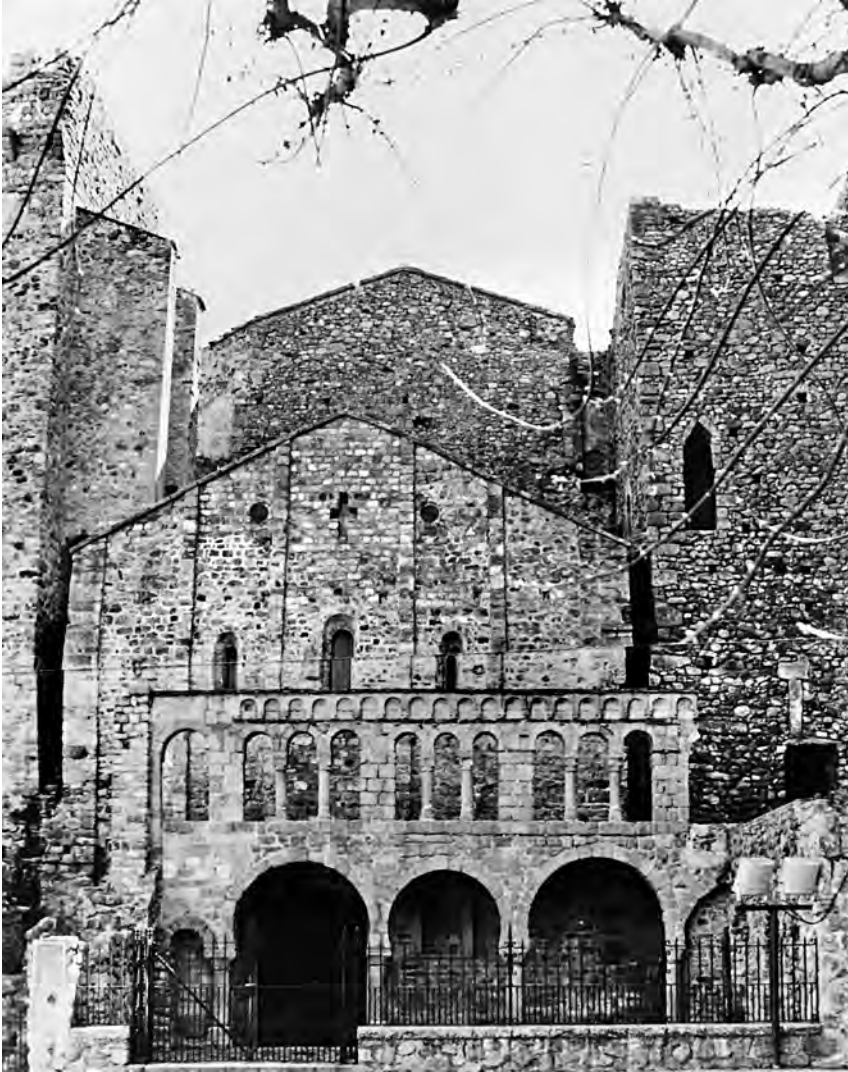

Fig. 16. La torre del Corn d'Alabric, segons Cano, era a la dreta del conjunt (MHSFG).

sobre todo fue muy curioso cronista de las cosas de su tiempo que mas concernientes era para la continuacion de las memorias de esta casa, y asi de las suyas nos aprovechamos agora en muchas cosas, que si su Paternidad y otros curiosos y diligentes Padres antecesores y sucesores suyos no las ubiesen dejado eternicadas con el beneficio de las letras quedarian para siempre sepultadas en perpetuo olbido (Cano, f. 199v.).

De l'abat Joan Casals (entre 1565-1568 i de 1572 a 1578), Cano diu:

era muy leído y universal en todo género de cosas. Grandisimo archivero, y tanto que era el solo, el registro común de todos los papeles y memorias del archivo, y echase dever bien ser esto asi por la muchas curiosidades que en esta materia dejo apuntadas para sus sucesores, que despues por ellas abemos tenido grandisima noticia y claridad. Escribió su Paternidad gran parte de las memorias de los sucesos y discurso de la reformation de esta casa y sucesión de sus abades (Cano, f. 219).

Més endavant, de l'abat Joan de Valenzuela (1598-1601) també afirma:

Dejo su Paternidad en casa muy discretas y muy importantes advertencias concernientes al buen gobierno y felice estado de este monasterio, las quales se hallan en el libro de las memorias de los Abades y resumiendolas en breve compendio, por ser ellas dignas de ser sabidas, las pondre aquí...(Cano, f. 267).

Cano, abans, ja havia deixat constància:

Gloria sea dada a dios nuestro Señor que nos ha dejado a los tiempos de nuestro Padre Abad Joan Nadal (1509-1521), de los quales en adelante, con el favor divino hallaremos mucha mas claridad y distincion en las cosas tocantes a la narracion de los sucesos de esta sancta Casa por la buena diligencia y curiosa puntualidad que tuvieron los padres Antecesores nuestros, en dejarnos mas especiales memorias y relaciones de las que hasta aqui se han seguido que por falta de ella ha sido forçoso atestiguar con autos y tradiciones viejas aunque no por esto sean peores posaren de mas trabajo y de menos claridad, por ser breves, ya de aqui adelante las atendremos mas copiosas y cumplidas (Cano, f. 178).

Sense refusar, doncs, el mètode antic de fer història en què es sobrevalorava la tradició, Cano reivindica el valor de la documentació escrita, ordenada i classificada a l'arxiu del monestir, i les memòries dels seus antecessors per aconseguir un discurs històric més real i clar. I reconeix que el seu relat històric s'ha tret de memòries, llibres, manuals, històries i pergamins autèntics de l'arxiu del monestir. I que l'escriu per via o forma d'història perquè:

...la historia es negocio de comun utilidad a todo género de estados, y ultra de ser entretenimiento de gente noble de ingenio y capacidad, no cansa al juicio ni es menester fatigar el entendimiento. Como dijo un sabio, sin la Historia los viejos son niños, y los niños son viejos,

Fig. 17. Torre del Corn, abans de la restauració (Ll. Esteva).

por ser como realmente lo es: maestra de la vida, y vida de la memoria (Cano, f. 2).

Segons González Hurtebise, el pare Yepes va demanar ajuda a Cano per a la redacció de la seva *Crónica*. I de la resposta, en va sortir un primer esbós del *Discurso* de la història escrita pel benedictí de Sant Feliu, que s'ha perdut. *Papel en que se hace alguna relación de la fundación de este monasterio y de algunos abades y hechos y otras cosas escritas por su paternidad fray Alonso Cano a petición de un historiador* (González Hurtebise, 1905b, 177).

5.3.- LA FINALITAT DE L'OBRA, SEGONS EL PRÒLEG

El pròleg del manuscrit és important perquè presenta les circumstàncies i la finalitat a què respon la redacció del text.

Segons això, Cano escriu l'obra o discurs principalment per als monjos, perquè coneguin i admirin els documents i les escriptures de l'arxiu del monestir, que són el fonament i la base per a defensa dels seus béns temporals. I manifesta la seva intenció de ser-hi fidel, a la documentació original, a la qual es remet. L'original pot

presentar certament problemes de lectura, per ser tan antics i, la majoria, redactats en llatí.

No fa, doncs, una història per a ser publicada, ni per a ser llegida fora de la clausura, sinó perquè sigui testimoni i model de vida per a tots els professors, als que així adverteix:

mi celo es bueno, y lo hago para que atendiendo con viva meditación a los exemplos de nuestros antiguos padres consideremos que no allegaremos jamás a la santidad y virtud que en ellos resplandeció, mientras vivieron en carne mortal, sino procuraremos con tiempo imitar sus buenas y loables costumbres... de santos varones, Padres nuestros recogidos en estas pobres y antiguas paredes procuraron... emplearse a servicio de Dios observancia de la sancta Regla del G.S. Benito... Procuremos imitar sus virtudes...

A pesar dels molts treballs i dificultats que patiren els religiosos avantpassats seus, mai no els va faltar la gràcia per estar sempre al servei de Déu, augment de la caritat i de la unió a l'esperit diví, que és el que fonamentalment pretenien: *y pues tiene esta antiquísima y religiosa casa tantos varones ilustres depositados en sus cementerios, justa cosa será que sepamos muy bien sus vidas y costumbres sanctas para imitarlas siempre* (Cano, f. 1-4).

Malgrat tot, òbviament, no podem perdre de vista que l'objectiu principal del manuscrit era demostrar que el monestir posseïa plenament el dret a ser considerat "castell termenat", en una època que el senyoriu de l'abadia sobre la vila era fortament qüestionat, jurídicament, pel municipi guixolenc.

6. ESBÓS DE LA HISTÒRIA DEL MONESTIR SEGONS CANO: SEGLES IX-X

6.1.- FUNDACIÓ DEL MONESTIR

En resum, segons Cano l'any 778 Carlemany (742-814) va fundar el monestir. Els "moros"¹⁸ [sic] el van destruir l'any 965 i, dos anys després, *el valeroso conde don Borrell (947-992) la recuperó [la santa casa] de los infieles y la restituyó a sus legítimos senyores el Abbad y monges de S. Feliu* (Cano, f. 22).

La destrucció del monestir, per part dels musulmans, va comportar que: *...no solo lo destruyeron vengando su colera infiel en la presa de las reliquias, cruces ornamentos y otras alhajas de aquellos bendi-*

18. "Moros" f. 14v. En un altre lloc els anomena *alaraves mahometanos* (f. 5v.).

tos monjes, sino que como gente impia abrasaron todas las memorias, actas, instrumentos y libros que en esta santa casa hallaron, ha per fuego a sus paredes que solas quedaron de ellas en pie las que que la inclemencia de las llamas no pudo empecer por su extrema fortaleza, como fueron las torres del Cuerno, la de las Campanas y la del Fum (Cano, f. 19).

És una informació que l' historiador Joan Blanco considera certa i exacta. És a dir, que en aquella llunyana data de l'any 965 es perderen els documents originals de la consagració i dotació del monestir, juntament amb les primeres donacions que es conservaven a l'arxiu (Blanco, 1991, 16).

Cano continua: Sant Feliu, antigament, se *llamaba el castillo Alabrich*. Ho sabem per la tradició que s'ha anat passant de pares a fills. Quan Carlemany s'apoderà de la fortalesa (avui torre del Corn), era l'any *vigesimo octavo de su Reyno*, l'any 778 dC:

el Sto. Rey sitio a este Castillo Alabrich y entrandole por fuerza de Armas echase a los moros infieles que le poseyan, alli luego fundo en el mismo Castillo un Monasterio y instituyo un collegio de doce monges y un Abbad que siempre viviesen debajo de la Regla de N^o Pa. St. Benito.

Castrum Alabrich [prové] de Brigo quarto Rey de los primeros que poblaron las provincias de Hespaña... porque entonces esta playa mas a dentro de tierra entre estas montañas... y oy es tierra firme lo que en otro tiempo era tierra firme y tierra firme poblada...; año 1919 de la creación del mundo, según cuentan los mas antiguos historiadores.

La fábrica extraordinaria y vejez grande que representa oy la torre mayor de esta casa comunmente llamada la torre del cuerno, que tomó el nombre de que en ella se toca en señal de castillo termenado quayta..., como largamente lo trata Pere Albert¹⁹ sus conmemoraciones sobre el usatico.

Cano presenta la fortalesa –la torre del Corn, conquerida per Carlemany– com el castell més antic i “termenat” que tenia, per tant, els drets o usatges de tots els castells, on alhora va fundar el cenobi benedictí.

Sobre l'origen del nom del castell sostenia que venia d'“Ala”, més “Brigo”, que donava Alábrigo. Ala era el capità que defensava el castell de Brigo, el rei esmentat.

Llavors es parlava la llengua llatina, que evolucionà cap a la llengua romanç: *quando vinieron los Moros africanos..., lo que antes se*

19. Jurista, autor de les *Commemoracions*, 2ª meitat del segle XIII.

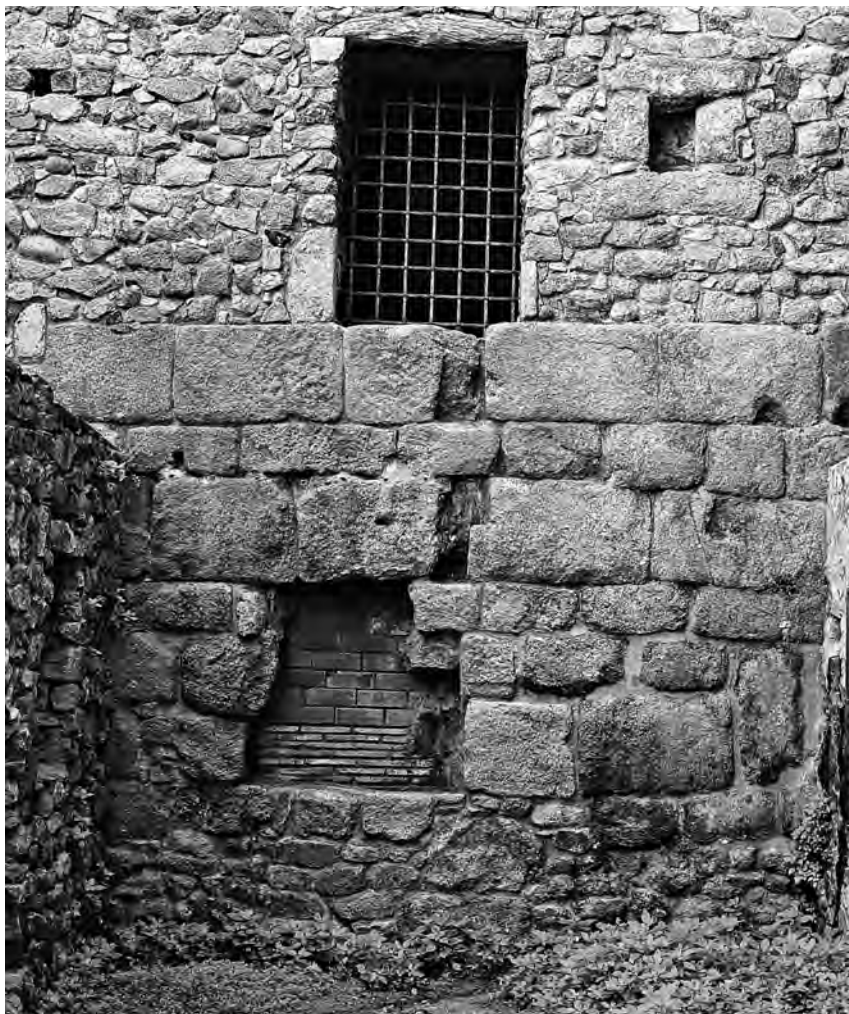

Fig. 18. Detall exterior de la base de la torre del Corn (MHSFG).

llamaba Alabrigo, los Chatalanos que vinieron despues llamaron Alabrigh, nombre del castell (Cano, f. 6).

En resum doncs, de la fundació del monestir i de la dedicació de l'església a sant Feliu, diu:

Acerca de la fundacion de este monasterio y dedicacion de su Yglesia, tenemos muchos autos autenticos en el archibo. Un quaderno muy antiguo de membranas, y el instrumento de las portiones y oficios monachales y singularmente un manual de la notaria entre las notas de

Fig. 19. Detall interior de la torre del Corn (Ll. Esteva).

*Ramon Gayart*²⁰ notario publico de esta villa, que oy vemos recondido en el archivo de este monasterio, se lee los siguiente:

Cum clarissime constet omnibus fidelibus orthodoxis quod Gloriosissimus Rex Charolus magnus veni Gerundam ad expugnatum et debellandum contra sarraçenos...

I així Carlemany va venir a Guíxols el mes de setembre de l'any 778:

ad expugnandum istud castrum quo vocabatur Alabrich, expugnavit et cepi, et de presenti construirit, et dotavit istud cenobium, instituit collegium duodecim monachorum cum abbate qui semper militent sub Regula Beati Benedicti... Anno vigesimo octavo Regni sui.

És per aquesta raó que se celebrava la dedicació del temple monacal el diumenge següent a la festa de Sant Mateu, el 21 de setembre.

De todos estos instrumentos los cuales contienen una misma cosa debajo de las sobredichas palabras, consta como el Gloriosissimo Rey Charlos vino con su exercito a Hespaña que estaba en poder de los Moros y que la ciudad de Girona de allí se llegó a este puerto en compañía

20. Notari del segle XV. Més endavant en tornarem a parlar.

del conde Sunario y de su mujer Resellis y de la condesa Melisenda y del obispo Pedro Varon venerable...

Cano, doncs, concreta que Carlemany, acompanyat del comte Sunyer i de la seva muller Riquilda i del bisbe de Girona Pere, s'arribaren fins al lloc de Guíxols –havent-se conquerit el castell anomenat Alabric–, hi instituï un col·legi de dotze monjos amb l'abat, que sempre han professat la regla de sant Benet.

6.2 COMENTARIS CRÍTICS ACTUALS

S'ha de tenir en compte que Carlemany no vingué mai a Catalunya. Que el bisbe Pere és fingit, o almenys no en tenim notícia, i que el comte Sunyer i la seva muller Riquilda no són de l'època de què parla. Finalment, els documents –del notari Gallart– que cita, són del segle XV (Jiménez, 1990).

És clar que la forta vitalitat cenobítica data dels inicis del que anomenem “reconquesta”, i que totes les fundacions portaven el signe benedictí. Així mateix, és cert que el papa Gregori el Gran i l'emperador Carlemany van impulsar l'orde benedictí com a base de la civilització d'Occident. Hi havia així, una influència “franca” decisiva, és a dir, europea, en el naixement del país que, amb el temps, serà Catalunya. Era el temps de les grans abadies. Els seus fundadors seran ordinàriament abats hispans, comtes o gent piadosa del país: Cuixà, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Sant Cugat del Vallès, Santa Maria de Roses i, segurament, Sant Feliu de Guíxols.

I, finalment, hem de recordar el que diu Cano, com a fonament documental de la seva asseveració pel que fa a la fundació del monestir: *...Acerca de la fundacion de este monasterio y dedicacion de su Yglesia, tenemos muchos autos autenticos en el archibo. Un quaderno muy antiguo de membranas, y el instrumento de las portiones y oficios monachales y singularmente un manual de la notaria entre las notas de Ramon Gayart notario publico de esta villa, que oy vemos recondido en el archivo de este monasterio, se lee lo siguiente:*

Cum clarissime constet omnibus fidelibus orthodoxis quod Gloriosissimus Rex Charolus magnus veni Gerundam ad expugnatum et debellandum *contra sarraçenos*...

Cano es refereix al document que es conserva a l'Arxiu Corona d'Aragó, anomenat *Llibre Vert* o *Liber porcionis monachorum* que conté una mena d'ordenances o estatuts que han de regir els costums dels monjos, també pel que fa al menjar. El document original

és del 1315, i entre aquestes pàgines –una quarantena de folis– hi ha un breu relat sobre el pretès origen carolingi del monestir, junt amb alguna notícia cronològica d'algun abat del monestir (Zaragoza, 1992, 166 i 167).

Amb aquest document a les mans, observem que tant per la tipologia de la lletra gòtica, com per les dades que es donen, i el nom dels abats esmenats, es tracta d'un *exemplum*, és a dir, d'un trasllat del document original que es devia produir entre 1394 i 1414. El tema de *Karolo Magno* figura al mig de les ordinacions al foli 23. Al foli 30 ja es cita el notari Gallart, any 1394. I al foli 33 es diu: *Actum est hoc in dicto monasterio prima die decembri anno a nativitate domini MCCCC XIII in posse notarii ville Raymundi Gaylart*.

Per tant el document en què Cano basa les seves afirmacions sobre l'origen del monestir era ja pràcticament del segle XV. Un centenar d'anys posterior a l'original de 1315. Molts anys com per anar a ressenyar-ho amb tanta seguretat. A Cano li queda només, com a font, la tradició (González Hurtebise, 1905a, 7).

Vegem ara, molt breument, l'opinió dels historiadors contemporanis pel que fa a la fundació del monestir.

Segons González Hurtebise: *A falta de textos verídicos que nos revelen el origen del monasterio de Sant Feliu de Guíxols, es preferible contentarse con la hipótesis, muy razonable, de que debió nacer apoyado en la roturación de los yermos, a dejar vagar la imaginación soñando épicos sucesos, como otros autores han hecho. Sospecho pues que los benedictinos de San Feliu, aquí venidos, adquirieron por apriación propiedades, y colonizaron la comarca, formándose un pueblo de colonos bajo la protección monástica, que fue el núcleo de la villa guixolense* (González Hurtebise, 1905b, 36).

Joan Blanco (Blanco, 1991) parteix de la hipòtesi que el monestir va ser fundat en el segle X, i segueix la hipòtesi de la colonització –l'*aprisio* i dels *hispani*– apuntada per González Hurtebise. Tanmateix, el problema que ell es planteja no és el saber la data exacta de la fundació del monestir, sinó d'esbrinar quines condicions o circumstàncies històriques van fer possible l'aparició d'un monestir a la badia de Guíxols, i la formació del seu domini.

Lluís Esteva i Lluís Pallí asseveraren que el monestir es va fundar abans de l'any 939. Opinen de forma diferent dels anteriors, pel que fa a l'extensió del terme “*aprisio*”; és a dir, a l'ocupació d'una terra erma sense titulars directes amb la finalitat d'explo-

Fig. 20. A l'escut del monestir sempre hi ha figurat la mola i la palma del martiri de Sant Feliu. Detall de l'Arc de Sant Benet (MHSFG).

tar-la per facilitar la repoblació. Ja que això comportaria que es parlés d'una zona totalment despoblada, cosa que ells no pensen (Esteve; Pallí, 1995).

Ernest Zaragoza assenyala la hipòtesi que l'any "939 la comtessa Riquilda va obtenir la vall d'Aro per donar-la al monestir. Si existia [el monestir] i havia estat destruït es tractaria d'una restauració; si no, de la seva fundació i dotació" (Zaragoza, 2010, 87-89).

Josep M. Cervera (Cervera, 1984), després de resseguir Cano que atribueix a l'emperador Carlemany²¹ la fundació del cenobi, basant-se en un document de la Notaria de la nostra població del notari Ramon Gallart (segles XIV-XV), es decanta per reconèixer que "les opinions de l'historiador Flórez i la de Pladevall són les

21. La llegenda va atribuir la conquesta franca de Girona a una obra personal de Carlemany, i amb el temps el seu nom fou fins i tot venerat com a sant en un altar de la catedral, i se li van atribuir un munt de coses (Josep Clara).

més probables en fixar la fundació del cenobi guixolenc poc abans de l'any 947. Així ho afirma –diu– també el gran crític Mabillon”.

Recentment, hem tingut la sort i l'oportunitat de comptar amb les aportacions d'un equip d'arqueòlegs, a patir de les excavacions fetes a l'entorn del monestir (Vivo i altres, 2012, 115-124). L'ocupació humana més antiga del lloc data, d'acord amb els testimonis arqueològics coneguts, d'inicis del segle IV, que més tard va ser substituïda per una edificació, una *vil·la*, de més entitat arquitectònica, que s'estenia per bona part del subsòl de l'església romànica del cenobi, la Porta Ferrada i l'actual plaça del Monestir que perdurà fins al segle VII. “Era Sant Feliu un monestir visigòtic que va ser “refundat” segons la regla de sant Benet? Les dades que actualment aporta l'arqueologia no permeten assegurar-ho però en cap cas no autoritzen tampoc a descartar-ho de forma taxativa.” (op. cit. p. 118).

Per ara, doncs, cap hipòtesi no pot quedar exclosa.

6.3.- TRADICIÓ DEL MÀRTIR DE SANT FELIU. LES RELÍQUIES.

Que el monestir no s'instal·lés a la vall d'Aro i, en canvi, ho fes en un petit apèndix de la badia de Guíxols, pot tenir diversos motius. Un podria ser l'existència d'un bon port natural a Calassanç, a tocar la serralada costanera del Castellar, l'Ardenya, que facilitava la fugida i proporcionava certa protecció en cas d'atacs marítims. Un altre motiu podria ser, especialment, l'atractiu de la tradició –potser massa tardana– que feia de la badia de Guíxols el lloc del martiri de sant Feliu l'Africà, a més de les restes culturals darrerament excavades.

De nou té sentit la pregunta de “si, possiblement, els primers monjos, atrets per la fama del màrtir sant Feliu, habilitarien algunes construccions i fins deixarien alguna possible edificació martirial... del segle V” (Cervera, 1984, 13).

Fig. 21. Reliquiaris exposats a la sagristia de l'església del monestir (MHSFG. Foto: J.M. Oliveras).

Pel que fa al martiri de sant Feliu –no ens allargarem en aquest

punt, tan estudiat i publicat–,²² Cano segueix la llegenda molt carregada de dades i de petitíssims detalls consignada a la *Llegenda Àuria / Llegenda Sanctorum* del dominic Jacques de Voragine (segle XIII), que tingué una extraordinària influència en molts països, pel que fa a la literatura, a l'art dels retaules gòtics del XV i XVI, pintures, taules, etc.

La platja de Calassanç i, concretament la punta dels Guíxols – segons la tradició, encara que no va ser consignada a les actes del martiri– seran els llocs del martiri on sant Feliu va ser llançat al mar. La cova que hi ha sota del turó dels Guíxols esdevindrà la cova del “sant”; i la cala, “cala del sant”.

Antes de los moros, ya en este territorio, abia una pequeña poblacion llamada Jecsalsis, fundada en la lengua de tierra que está entre los los puertos o senos que hace el mar en esta playa, el mayor que comunmente llamamos el puerto, y está mas a poniente del otro pequeño, que vulgarmente se llama cala Sans o Cala Sancta, en reverencia segun la antigua tradicion del gloriosissimo martir Sanct Feliu... (Cano, f. 5-6).

A la biblioteca del monestir hi havia un exemplar de l'incunable *Flos Sanctorum*, traduït del llatí al portuguès.²³ També cita Cano el llibre de Vincencius: *Speculum historiale, libri 37 in quibus vitas, facta que omnium Santorum et herorum erudite refert* (Antigua Veneciis, 1494).

A Ambrosio Morales Levita (1513-1591), cronista de Felip II, se li atribuïa l'autoria de la *Passio Sancti Felicis*. Autor, amb altres, de la *Crónica general de España*, 1553.

Tant Jeroni Pujades: *Crónica universal del Principado de Cataluña escrita a principios del siglo XVII* (Barcelona, 1831), com Joan Roig i

22. CALZADA i OLIVERAS, Josep i ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís (1984). “Sant Feliu l'Africà i Sant Feliu de Guíxols”. *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, 3 (1984), P. 11-70. AMICH i RAURICH, Narcís M. (2006). *Les Terres del Nord-est de Catalunya a les fonts escrites d'època tardoantiga (segles IV-VII): les seus episcopals de Girona i Empúries i el culte a Sant Feliu de Girona a l'antiguitat tardana*. Girona: Institut d'Estudis Gironins: Patronat Francesc Eiximenis: Museu d'Arqueologia de Catalunya (Empúries), 2006. 320 p. MARQUÈS, Josep M. (2007). *Una Història de la Diòcesi de Girona: (ca. 300-2000)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. 325 p.

23. Leyda, 1486. Així s'anomenaven en llatí –*Flos sanctorum*– les traduccions i edicions hispanes de la famosa *Legenda Sanctorum* o *Legenda Aurea*, anomenada també *Historia Longobardica*, de Jacobo de Voràgine (1230-1298), que en espanyol és usualment citada com a *Leyenda dorada*, una col·lecció hagiogràfica de vides de sants molt important per a la iconografia de l'art cristià en general, i va arribar a configurar un subgènere biogràfic característic, el llegendari.

Fig. 22. Vista parcial de Castell d'Aro. Masia fortificada. (Fot. Thomas).

Jalpí: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* (Barcelona, 1678) s'inspiraren en aquests autors per explicar la tradició del martiri de sant Feliu.

LES RELÍQUIES

Amb la tradició del martiri de Sant Feliu, Cano parla de les relíquies que tenien al monestir: *Memoria de las reliquias que ay en esta Santa Casa* (Cano, f. 13). Un tema que ha exposat a bastament E. Zaragoza (2007, 105-108).

Primeramente, dos pedaços de la Vera Cruz, i la relíquia més apreciada: Posehe esta Santa Yglesia de San Feliu, el dia de oy... la carne y sangre de su bienaventurado patrón, el qual padeció en este sitio y término de San Feliu muy grandes tormentos, porque a menos de media legua de esta ribera fue lançado el santo mártir a la olas del mar; y según la tradición y las pinturas antiguas, con una piedra de molino al cuello y ligado con cadenas de Hierro.

Els sants i les seves relíquies formaven part, com poques coses, del món fascinant de l'imaginari religiós medieval, perquè eren definidors de comunitat i creadors d'identitat. La relíquia, com

encara perdura en algunes parròquies, havia esdevingut un valor de signe. Signe d'identitat pel grup de persones que consideraven el sant –o un fragment de les seves restes mortals (ossos, vestit, etc.)– venerat com a patró del poble, confraria, gremi, etc. Com una mena de tòtem per a la comunitat.

El concepte d'autenticitat de les relíquies podia ser més ampli que l'actual. Si eren, o no, autèntiques era un valor que no es tindrà en compte fins a finals del segle XVIII, quan la ideologia esdevindrà més científica. La relíquia era un mitjà, a través del qual, s'expressava la fe en Déu.

A part del valor religiós, hi havia el valor artístic dels reliquiariis que les mostraven als fidels amb urnes i creus.

L'interès per disposar de relíquies no solament va ser habitual durant l'edat mitjana, sinó que va continuar al llarg dels segles XVIII i XIX. El Concili de Trento (1545-1563) va marcar un abans i un després en el món de l'hagiografia –vida de sants–, el culte a les relíquies, i l'enfrontament entre ordes religiosos. Calia satisfer la demanda creixent de tot allò que estava relacionat amb les vides dels sants –la contrareforma– i les qualitats meravelloses exigides per les mentalitats col·lectives a finals del segle XVI i al llarg del XVII. La importació de relíquies de Roma es va intensificar el segle XVII. Els religiosos acostumaren a ser intermediaris importants per a obtenir-ne. Santuaris i monestirs prengueren més tard la iniciativa de demanar-ne, vist l'atractiu que tenien per al poble cristià i la seguretat que hi havia de trobar-ne (Le Goff, 1969, 190).

6.4- DOTZE MONJOS I L'ABAT

Cano insisteix en la justificació del nombre adequat de monjos al servei de Déu al cenobi de Sant Feliu: dotze i l'abat.

porque el numero era sin falta ninguna el mas a propósito que se podía imaginar no solamente para una loable y sancta fundación sino también para que perseverando siempre este mismo numero de religiosos en esta s. Casa como siempre se ha conservado por mas de ochocientos años ha que se professa en esta ntra. sancta Regla..., perseverasse también en ellos el ejercicio de la humildad, de la paciencia, de la devoción, de la altísima charidad y de las demás virtudes (Cano, f. 14-16).

Així com Jesús va elegir dotze apòstols, també convenia fer com ell a l'abadia guixolencina. I Cano segueix justificant el nombre de dot-

Fig. 23. Arcades construïdes al sud de la Porta Ferrada per fer-hi un segon porticat (MHSFG. Foto: Ll. Esteva).

ze –de gran simbolisme bíblic– perquè també són dotze els signes del zodíac o les *estrellas luciendo*; dotze són les tribus d'Israel...

S. Benito...tubo mucha cuenta este místico número doce.

Cita Diàlegs de Sant Gregori:

... porque siendo pocos se vive de ordinario con más unión, se conocen y tratan más entre si. Acuden con mas frecuencia a los oficios de humildad ay menos ocasiones de envidia y murmuraciones, y por tanto mayor vínculo de charidad fraternal. A lo qual faborece notablemente la Regla nº p. St. Benito en la qual orden ordena el beatissimo legislador que si la congregación fuese de mucho número de monges se destribuyese aquella muchedumbre por decurias y decenas, y por cada decuria y decena, presidiese un decano.

El servei del monestir era un servei a Déu, als prínceps cristians i a la defensa de la Pàtria, *Sin que jamásayan podido las puertas del infierno prevalecer sobre ella*. Amb l'expressió d'aquesta esperança acaba el paràgraf.

L'autor del manuscrit, contra els historiadors que neguen l'estada personal de l'emperador Carlemany a Girona i Sant Feliu, oposa de nou la tradició i uns *autos auténticos*, especialment un document que es guardava a la vicaria episcopal de Girona, i que per un trasllat el tenien a l'arxiu. Apel·la al valor de la tradició i cita l'autoritat de Ciceró. En una nota marginal al text afegeix que *a la tradición se deve dar sumo crédito* (M. T. Cicero, *Opera omnia*, 1434). A continuació, hi transcriu el trasllat esmentat, del document de 1345 del bisbe Arnau de Montrodon (1335-1348), com a argument de la presència de Carlemany a Girona, *debaxo de cuyo amparo [de Carlemany] se sustenta oy esta su casa tan en servicio de Dios* (Cano, f. 16-18).

En aquest punt, es pot acceptar com a bo el nombre de monjos que dóna Cano, i que al llarg de la història del monestir es va confirmant, almenys fins al segle XVII. Arran del plet que mantenien els benedictins amb els religiosos agustins i els jurats municipals, les autoritats eclesiàstiques van disposar de comissionar el vicari general Pau Pla, el maig de 1602, perquè visités, prengués declaració als pledejants i recollís proves. En aquelles circumstàncies els monjos benedictins afirmaren que al temple del monestir se celebraven divuit misses cada dia dotze monjos i sis beneficiats. Els jurats, acceptant-ho, replicaren que les misses “es deien a hores incòmodes i que no s'ensenyava doctrina” (Marquès, 1981, 131).

Tanmateix, més tard, disposant del nou edifici barroc del monestir, el nombre de la comunitat benedictina augmentarà. Segons el cens de Floridablanca (1787), al monestir hi havia 21 monjos professors, dos novicis, dos germans llecs, sis criats i quatre infants escolans. Trenta-cinc persones en total.

6.5- DONACIÓ DE L'ALOU DE SPANEDAT: DESTRUCCIÓ I RECONSTRUCCIÓ DEL MONESTIR

Guifré el Pelós (878-897) va ser el príncep propietari d'aquesta terra. Diu Cano:

el primer Principe propietario de esta tierra, en cuyo tiempo fue hallada por orden del cielo la devotissima ymagen de la virgen... en la montaña de Montserrat adonde sucediendo el caso milagroso de la hija del sr. conde que todo el mundo sabe y fue ocasion para que se fundase

Fig. 24. Plaça de l'església de Castell d'Aro. Juny de 2007 (Arxiu de Castell-Platja d'Aro. Fons de l'arxiu. Autor: Jordi Geli).

*en aquella sancta Montaña un monasterio de religiosas monjas de la orden de st. Benito.*²⁴

Sunyer (911-947) i Riquilda (917?-955) donaren l'alou de Spanedat [Hispanitat²⁵] al monestir de Sant Feliu. Si bé el document original s'havia cremat entre l'any 965 i 966 –potser amb la ràtzia Al-Mansur el 985?–, és citat en el document de l'any 1017, on els comtes Ramon Borrell i Ermessenda renovaren la donació de l'alou, dins els termes de la vall d'Aro o de Llagostera, i a Romanyà de la Selva, i als Torns, a Solius, i a Fenals i Calonge, i a Panedes. Un alou cedit amb cases, casals, horts, hortals, arbres fructífers, terres, vinyes, boscos i garrigues, molins, conreus i erms, pedres i fonts, pastures, aigües, etc.

La formació de la societat feudal era conflictiva en ella mateixa, perquè entraven en oposició interessos i jurisdiccions contràries en-

24. Cano dona com a històrica la llegenda de fra Gari, Riquilda i la fundació del monestir de Santa Cecília.

25. És a dir, antigament tingut segons el dret dels "hispanos". BLANCO, Joan (1991). *El monestir de Sant Feliu de Guíxols*.

tre els diversos senyors del territori, i l'abat del monestir n'era un. La violència entra en la vida quotidiana imperant noves relacions de societat (Vilar, 87). En aquest context es pot entendre la confirmació del document esmentat.

La donació s'havia fet entre els anys 944 i 945. Cano diu que va ser l'any 950 *o poco antes*. Els documents originals es van perdre: *cuyas cartas y instrumentos se perdieron bien presto con la venida de los moros que se apoderaron de la ciudad de Barcelona y de los castillos y poblaciones de estas costas* (Cano, f. 19-22).

Cano assenyala l'any 965 com el de la destrucció del monestir –llevat de les tres torres– per una ràtzia musulmana (“De las primeras persecuciones y trabaxos que padecio esta S. Casa en sus principios.”) Onze anys després de la mort del comte i la seva esposa, en temps del comte Borrell II (947-992):

los moros de Mallorca y otras partes que de ordinario afligían estas costas aprovchándose de la buena ocasion que se les offrecia con la ausencia de este... Pues de esta desgracia cupo una grande parte a este Monasterio de s. Feliu que como estaba en lugar de frontera yermo y solitario y por esto mas expuesto a las correrías y saco de los barbaros cosarios, no solo le destruyeron vengando su cólera infiel en la presa de las reliquias, cruces, calices, ornamentos, y otras alhajas de aquellos benditos monges sino que como gente impía abrasaron todas las memorias, actos instrumentos y libros que en esta sta. Casa hallaron hasta pegar fuego a sus paredes que solas quedaron de ellas en pie las que la inclemencia de las llamas no pudo empecer por la extremada fortaleza, como fueron las torres del cuerno, la de las campanas y la del fum, que dende entonces debió de ganar este nombre, estas tres torres se conservaron con las vueltas graças que en ellas estribaban; y así los monges que después acudieron al reparo de tantos infortunios solamente cuidaron de remediar lo que tenia mas peligros de perderse y porque el negocio mas irreparable y cuyo remedio menos tardança sufria era el de los bienes y hacienda que con la perdida de las escripturas... cuyas memorias (de Carlo Magno y señores Príncipes sucesores suyos) se perdieron como dicho es en este general estrago de los Moros... (Cano, f. 19-22).

Per això, segons Cano, és impossible de donar més notícies dels orígens del monestir ni del primer abat i monjos; ni els noms dels seus successors immediats ni de llur procedència: *serian reliquias de los antiguos godos que se recogieron en las montañas de hacia los Pirineos, o por ventura serian alemanes o franceses porque en los*

Fig. 25. Façana de l'església romànica, darrera de la Porta Ferrada i flanquejada per les dues torres (MHSFG. Foto: Carreras).

exercitos traya el Emperador gente de estas naciones... y religiosos de las mismas provincias para la administracion de los sanctos sacramentos y otros exercicios de piedad: y como a soldados que no peleaban menos con su oraciones, predicación y exemplo, que los demás con las armas procuraban luego estos señores como yban allanando la tierra y premiando servicios... dandoles casas con rentas suficientes para que viviesen quietos en servicio de Dios...

I així va ser com l'orde benedictí –*no habia otra mas propagada en Europa*– va rebre la missió d'instal·lar-se a Guíxols de forma permanent. On, ben segur, bastirien la seva església preromànica en el lloc considerat sagrat des d'èpoques ancestrals. Els monjos nouvinguts senyorejaven el terme guixolenc, que no seria gaire poblat. Hem de suposar que la vida dels dotze monjos seria molt senzilla: el nucli monacal, modestament proveït, que hagué d'acceptar la seva situació i més endavant el vassallatge feudal (Esteva; Pallí, 1995, 25).

Amb això Cano respon als qui posaren alguna objecció a l'orde dels benedictins. I en fa l'apologia, dels religiosos que, deixant de banda la lluita a primera línia, com havien fet els monjos fundadors, es van guanyar la fundació i els seus privilegis. *Y así no ay de que maravillarnos que los religiosos modernos se den prissa a trabajar en la viña de Dios.*

Escusada pues quedara esa sancta casa de no aber conservado la Relacion y memoria de los primeros señores Abades que la gobernaron desde el año de Christo de 778, hasta 965 que los Moros fronterijos la destruyeron. Poco después de 967 el valeroso conde Borrell la recuperó de los infieles y la restituyo a sus legítimos señores el Abbad y monges en este archivo de nuestros padres Abbades y los bienhechores... cuya recta línea y sucesión, sin fallar en ella un punto, es la que sigue...

Pel que fa a la reedificació del monestir, Cano insisteix que Borrell II havia reedificat el monestir guixolenc desbastat pels infidels. Contra el que s'ha escrit fins avui, Lluís Esteva opinava que –ultra les torres del Corn i del Fum– queden dues restes preromàniques ben visibles: la Porta Ferrada i una paret que li es perpendicular... Si donem per segur que Borrell II –mort el 992– féu reedificar el monestir guixolenc, la paret seria preromànica.

Tindriem per tant dos temples d'aquell estil: el primigeni i el de Borrell. A quin dels dos temples pertanyien la Porta Ferrada i la paret que li és perpendicular? (Esteva, 1979, 3).

Cano parla sempre de les tres torres: *las torres del cuerno, la de las campanas y la del fum, que dende entonces debió de ganar este nombre, estas tres torres se conservaron con las vueltas graças que en ellas estribaban* (Cano, f. 20). Dues, ens són molt conegudes (Corn i Fum). I la tercera, la de les campanes?

6.6.- EL PRIMER ABAT CONEGUT: SUNYER (c.a. 968-976)

Hem vist com Cano subratlla sempre la necessitat d'elegir abats que els guiessin santament i religiosament en el camí de la perfecció espiritual, però que, alhora, també sabessin mantenir i recuperar els seus béns materials, conservar el domini o patrimoni.

De l'abat Sunyer diu que, havent estat elegit canònicament –d'acord amb la regla de Sant Benet i segons la tradició i els costums antics– era *un varon muy religioso y caballero Noble, descen-*

Fig. 26. Fornícula on es diu que hi havia la sepultura de l'abat Arnau, dins de la Porta Ferrada (Ll. Esteva).

[illegible]

Fig. 27. El document més antic que es conserva a l'arxiu municipal (1187).

diente de los Antiguos Godos y al fin persona qual convenia para el remedio universal de estos dos monasterios (Cano, f. 23).

Hi ha historiadors, com Ramon d'Abadal, que identifiquen Sunyer, elegit abat de Sant Feliu i que obtingué de Lotari el precepte del 968, amb un monjo de Cuixà del mateix nom i de la mateixa època, gran viatger, que anà a Roma. Això explicaria, potser, que el nostre abat Sunyer anés a França i que, havent estat presentat al rei franc Lotari (954-986) per l'arquebisbe de Reims, demanés al rei franc la seva confirmació com abat (també de Sant Pol de Mar), així com la del patrimoni del monestir. Era el mes de maig de l'any 968. D'aquí li vindrà, al monestir, el títol d'"imperial", i el que encara és més important: el reconeixement de les propietats que el monestir tenia llavors, centrades a la vall d'Aro i proximitats (Zaragoza, 2010, 95).

No és gens estrany que tots els historiadors que han estudiat el monestir de Sant Feliu parlin d'aquest document excepcional que es guarda a l'Arxiu Corona d'Aragó: el precepte del rei franc Lotari²⁶. El monestir aconseguí, doncs, immunitat, confirmació de béns i una restitució documental bàsica, en haver desaparegut els originals, segons Cano, en la destrucció del monestir i de l'arxiu per la ràtzia de 965.

L'any 985 va ser saquejada la ciutat de Barcelona pels musulmans d'Al-Mansur. També va ser arrasat el monestir de Sant Pol de Mar. El de Sant Feliu, en canvi, *se conservó entre tantos peligros y correrías... por razón del sitio montañoso como por el esfuerzo y valor de la buena gente de los condados de Girona i Besalú* (Cano, f. 27-28).

Així, l'abat Sunyer es va poder dedicar més a l'organització interna del monestir de Sant Feliu *atender libremente al aumento espiritual i temporal de esta sta. Casa*. En temps de Ramon Borrell (992-1017) *...los monges por esconder bien las escripturas o acaso por descuydo habían perdidolas o en los saltos los moros las habían*

26. CANO, f. 24-25v. Document: "In nomine Sanctae et individuae Trinitatis..."
 Nota al marge: 8 años después de este, puso el conde Guifré el Pelos, los monges en Montserrat, haciendo lo priorato de Ripoll de 976. p. 6, f. 26v. Aquí sera bien que advirtamos de camino una calidad muy grande que entre otras tiene esta s. Casa de S. Feliu que desde su fundacion, ha sido Abbadia muy calificada, franca y libre... p. 7: Monestir de Sant Pol > cartoixa de Monte Alegre (f. 27). p. 8 Jecsali > Guixalis > Guixolis > Guixols.

abrasado, tuviese por bien confirmar de nuevo a este monasterio todas las rentas y posesiones que sus antecesores...

En el document de 1016 es confirma el domini o alou de l'*Spanetat: Convenit omnium...*, per part de Ramon Borrell i Ermessen-
da. (Recordem que era una donació dels comtes Sunyer i Riquilda, però que l'escriptura original s'havia perdut). La donació capgirà la posició econòmica del monestir. Una comunitat de monjos modesta passava a disposar d'un patrimoni important. Era, doncs, el moment de pensar a construir un temple més gran, amb consonància del gust del temps, i que fos fortament defensat.

Durant l'abadiat de Sunyer es va anar poblant el raval del monestir, el nucli de la vila. Era una època de creixement material i religiós, segons diu Cano: *Quanto mas procuraren los tales religiosos resplandecer en la virtud y religión profesan* (Cano, f. 21).

7. SEGLE XI

7.1.- L'ABAT LLANDRIC (1019-1041): EL CASTELL BENEDORMIENS

L'autor del manuscrit fa constar les dificultats de trobar abat:

lo que de ordinario se suele pedir es santidad de vida, letras y prudencia, pero para Abat de este monasterio... tambien que fuese hombre valeroso por las armas y exercitado en ellas para que supiese resistir cada dia a los asaltos de los moros del Campo de Tarragona...; precisa necesidad de gobernador, sancto, docto, prudente y capitán... de un monasterio tan pobre para sustentar gente de guarniciones y tan expuesto a las entradas y correrías de corsarios infieles.

Cano assegura que el pare Llandric *era de la casa... porque no nos consta de lo contrario y en aquellos tiempos no abia otras leyes ni otras constituciones, sino las del derecho canonico y Regla de N^o. P. S. Benito y conforme a ella y a los decretos de los sanctos padres, el Abbad era electo entre los mismos monges que elegían* (cosa que no va passar sempre).

Com diu Cano, a començament del segle XI, la protecció i seguretat dels pobles costaners continuava essent una necessitat, atesa la possibilitat d'una eventual invasió sarraïna. Però també, i sobretot, calia protegir-se dels mateixos senyors feudals veïns per la conflictivitat del mateix sistema que generava jurisdiccions sobreposades i mal definides o escripturades, i el relatiu concepte de propietat.

Fig. 28. Vista parcial de Santa Cristina d'Aro (Foto: S. Martí).

En aquest context es bastí el castell de Benedormiens, que serviria per a donar protecció als dominis que anaven de San Feliu a Calonge. La comtessa Ermessenda de Barcelona (usufructuària), Pere Roger bisbe de Girona, Gausfred Vidal i la seva esposa Quíxol, juntament amb Llandric, l'abat de Sant Feliu, acordaren l'any 1041 que el castell de Benedormiens aixecat a la vall d'Aro restés en propietat de l'abat del monestir guixolenc i dels seus successors. Li donaren, a més, diverses propietats per cobrir les despeses que la custòdia del castell comportava (Cano, f. 30-32), ja que de dia i de nit l'havien de vetllar cavallers i peons.

En el document, s'hi intueix un gest de concòrdia i de bones relacions entre el senyor bisbe, l'abat i la senyoria de Pals.

Havent mort l'any 1035 el comte Berenguer Ramon I el Corbat, el succeí Ramon Berenguer el Vell, *Prudente* diu Cano. En la donació del castell de Benedormiens, Cano el situa *en la misma playa de Fanales..., junto a la mar*. Es veu la desorientació de Cano per emplaçar el castell, en confondre'l amb una talaia que hi havia arran de mar, a Fenals. Grahit (1873, 117), que segueix Cano, també

l'ubica *a orillas del mar*. I així fins que Pella i Forgas (1883) el situà a Castell d'Aro.

Des del punt de vista estratègic i militar és lògic que el lloc de Castell d'Aro és el més idoni. La reunió dels prohoms que acordaren la donació del castell va tenir lloc a l'església i parròquia de Santa Cristina d'Aro –no a Fenals–, *infra parroquiam de Sanctae Cristinae vallis Aradi cum eodem castro Benedormiens*. Expressió copiada pel mateix Cano (33), però que no sabé interpretar.

Entre la redacció de la primera part del document (1041) i la segona –afegida posteriorment– de 1098-1103, es devia construir l'església romànica del monestir guixolenc i el seu important sistema defensiu. De 1042 a 1052, va ser un període de màxima activitat constructiva.

Mentrestant, segons Cano, els monjos feien d'escut i eren la protecció dels cristians d'aquestes comarques, i defensa de la fe. Mor l'abat Llandric davant la desolació dels seus monjos (Cano, f. 32-34) el càrrec va recaure en fra Bofill: “Cap. 6. De nuestro padre fray Bofill, Abbad de Sanct. Feliu”, profès de la casa que va morir ben aviat. Segons Zaragoza, només va ser abat un any, de 1042 a 1043 (Zaragoza, 1998, 12; 2010, 107).

7.2.- EL VENERAT ABAT ARNAU (1043-1056). CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA ROMÀNICA

En ser tan breu l'abadiat de Bofill –*pauco... termino temporis*–, els monjos del monestir de Sant Feliu, per tal de donar a la comunitat benedictina un abat digne del càrrec, varen recórrer a tres personatges extraordinaris: la comtessa Ermessenda, el seu germà Pere Roger bisbe de Girona, i Ramon Berenguer I comte de Barcelona. I els van demanar un pastor sota l'autoritat del qual visquessin fidelment en l'orde del benaurat i santíssim pare Benet.

Cano ens fa notar que, en aquest cas, es mostra visiblement el zel dels monjos per buscar prelats sants, dedicats al culte diví, mestres de la perfecció i de l'observança de la regla de sant Benet, en una època en què hi havia eclesiàstics que n'abusaven, del poder.

Havent-se posat d'acord, la comtessa –la més interessada– cridà a Girona el venerable Oliba i li demanà Arnau, monjo de Cuixà, per abat de Sant Feliu. Oliba “restà pertorbat per un gran afligiment d'esperit i fonent-se en ansietat es prohibí a si mateix fer tal cosa per a no veure's obligat a desprendre's d'un home tan bo. Després, en insistir la comtessa que féu intervenir el seu germà Pere, Oliba

Fig. 29. Catedral de Girona (Foto: Jodi Verrié).

començà a escrutar a soles l'ànim de seu germà [Arnau] i, més endavant, li digué: Veig germà caríssim que no podem anar contra la voluntat de Déu. Cal que acceptis aquest càrrec pel qual Crist s'ha dignat cridar-te. Però Arnau no volia acceptar, perquè es creia indigne del càrrec. I, així mateix, desitjava de continuar al costat de l'abat Oliba, amb qui l'unia una afinitat de pensament poc comú. Arnau, forçat, va acomplir el manament del seu pare Oliba. Però no volgué acceptar-lo –el càrrec d'abat– fins després de la mort d'Oliba (Calzada, 1977, 89-100).

Arnau fou elegit abat l'any 1043. Nou anys després rebé la consagració abacial, el 7 de juny de 1052, tot i que ja regia el cenobi guixolenc des del seu nomenament. Havien mort els seus amics Oliba (1046) i Pere Roger (1050). González Hurtebise comenta: *Nueve años duró esta especie de noviciado de abad, único caso que se presenta en la historia de nuestro monasterio. El acto de su consagración no pudo revestir mayor solemnidad* (González Hurtebise, 1905b, 41). Signaren la consagració els personatges més rellevants de la nostra terra en aquells moments, esdeveniment conduït per la gran protectora del monestir guixolenc, la comtessa Ermessenda.

Zaragoza afirma que *l'acta de consagració que s'ha conservat, elogia la seva noblesa, excel·lent ingeni, temor de Déu, mansuetud, i que era sobri, cast, misericordiós, humil, embellit de bons costums, compassiu envers els malalts, pobres i necessitats i que amb la seva paraula mostrava als seus súbdits el veritable camí vers la Pàtria Celestial, tot aconplint entre els monjos la presència de Crist, dirigit per la regla benedictina* (Zaragoza, 1998, 112-113).

Arnau impulsà la construcció de l'església romànica (entre 1043 i 1053) i, probablement, també va fer construir la de Fenals, propietat del monestir. L'activitat constructora d'esglésies del gran abat i bisbe Oliba va ser extraordinària. Impressiona la relació de temples que va fer, engrandir o adequar. Sabem del cert la bona relació d'Arnau amb l'abat Oliba i la d'ambdós amb el bisbe de Girona Pere Roger. Coneixent el seu delit constructiu, pensem que l'església romànica guixolenc va ser alçada a mitjan segle XI, precisament quan Arnau n'era abat. És fàcil deduir que l'abat Arnau, animat per Oliba i per Pere Roger, fos el motor que impulsà la construcció de l'església romànica guixolenc (Blanco, 1991, 62).

D'altra banda, l'abat Arnau va renunciar a la defensa directa del castell de Benedormiens i va cedir-lo en feu a la senyoria de Pals, al cavaller Glaucfred. En cedí la custòdia (castlania) –no la senyoria–, del castell i de les seves pertinences. Era excessiu per al monestir. Així l'abat es podia dedicar de ple a la comunitat, a predicar el cristianisme ("per a què puguem guanyar per Déu les ànimes que t'han estat confiades"), ajudar els necessitats ("el fill de l'Home no ha vingut a ser servit, sinó a servir i lliurar la seva vida per a la salvació de molts"), a servir a Déu amb una gran dedicació i a la seva meditació i oracions (Esteva; Pallí, 1995, 55-56).

Així és com Arnau, l'home d'empenta constructiva i d'organització pràctica, va passar a ser un home dedicat a Déu i a la seva

doctrina, tal com era quan l'apartaren de Cuixà i l'obligaren a dirigir la comunitat cristiana benedictina guixolenc. Per això va esperar tant, nou anys! L'estreta amistat que hi havia entre l'abat Arnau i bisbe Oliba era fruit i conseqüència d'un mateix esperit cluniacenc que els unia amb "lligams més morals que jurídics", com deia el nostre professor Anscari Mundó, i que "renovà l'esperit monàstic" de Sant Feliu.

Cano deixa escrit –erròniament– que l'abat va morir l'any 1076 i que *fue sepultado en la claustra de esta casa que agora llamamos el cementerio de los Abades*, a la Porta Ferrada. I el 1603, quan s'obrí *el sepulcro de piedra tosca que alli se vee aunque sin letrado que diga esto*, por obres que por romper una paret para sentar la obra del *choro nuevo de esta santa Casa*, trobaren el cos completament incorrupte de l'abat Arnau (Cano, f. 41).

Fra Guillem, sagristà, rebé la simbòlica mitgera d'oli anual de l'esmentat cavaller Bernat, a canvi de la donació de l'alou de Fenals i Tueda, i la riba dreta del Ridaura fins al mar, el mes de juny 1054.

8. PEREGRINAR A TERRA SANTA EN L'IMAGINARI COL·LECTIU

8.1.- UN NOBLE I UN ABAT, EN PELEGRINATGE

Ermessenda, la gran protectora del monestir, va morir l'1 de març del 1058. En el seu testament de 25 de setembre de 1057 hi deixà una quantitat de diners per a fer a l'església monacal un altar de plata.

Amb la mort de l'abat Arnau *...conforme a la doctrina del spiritu sancto y lo que los sagrados doctores nos enseñan, los trabaxos son el crisol, a donde se apura el oro de la virtud. Y así a mi parecer solo este consuelo les quedaria a los monges de St. Feliu con que sobrellevarian la ausencia de tan sancto varón...*

Havent mort també el comte Ramon Berenguer (1076), sorgiren de nou problemes de domini amb la senyoria de Pals. El 19 de juny de 1099 l'abat Esteve, per tal de contrarestar el poder d'Oliver Bernat, donà la castlania del castell de Benedormiens a Ramon Gausfred, mentre pogués lluitar i portar armes. Acte que signaren l'abat, Berenguer monjo, Bernat monjo, Udalard monjo. L'escrivà va ser Pere, prevere (Cano, f. 43-46).

El monestir va recórrer inútilment contra les pretensions d'Oli-ver Bernat de Pals, davant del papa Urbà II, que havia estat abat de Cluny, i d'altres autoritats eclesiàstiques.

Ramon Berenguer II Cap d'Estopes (1076-1082) i Ramon Berenguer III el Gran *viendo la religión grande del convento*, ajudaren els monjos i, el 1103, l'abat Esteve en agraïment regalà al comte Ramon Berenguer III el Gran una mula valorada en vint unces d'or. De fet, era una confirmació del seu domini. Però a la llarga, la realitat va ser una altra. Tanmateix, continuaren pledejant. Les relacions socials del feudalisme eren aquestes. Teòricament, ni l'abat ni els monjos no eren considerats propietaris de les terres del seu domini, sinó que n'eren simples administradors o usufructuaris. Per això la donació es va fer “a Déu i al monestir de Sant Feliu de Guíxols” – any 1103– (Esteve; Pallí, 1995, 71).

En aquest punt i lligat al fenomen de la peregrinació, és convenient recordar que la propietat privada, com a realitat material o psicològica, era pràcticament desconeguda. Al sistema econòmic medieval, des del camperol al senyor, cada individu, cada família, només ostentava uns drets més o menys extensos de possessió provisional, d'usufructuaris. Per això la violència entrava en la vida quotidiana, imposant noves relacions materials i senyoriales, feudals, en les relacions de poder (Le Goff, 1968, 188).

L'1 de setembre de 1103, penedit Bernat de Pals, consignà en una escriptura el seu propòsit de tornar al monestir de Sant Feliu de Guíxols els béns que li havia pres (Cano, f. 48-51). I diu: *se partió en romeria para tierra santa, porque ya en estos días yba muy adelante la conquista de aquellas provincias de Palestina, y la Santa ciudad de Hierusalem estaba en poder de los cristianos...* Cercava a orient el perdó els seus pecats lluitant contra infidels en les croades. Però no queda clar si hi anà com a pelegrí o guerrer.

D'altra banda, sabem que *el testamento del sobredicho Oliveros Bernat, tenemos en casa autentico, en el cax.c. S. Feliu*. Després es devia perdre. I que, mentre els monjos benets feien permutes de béns amb altres senyors de la vall d'Aro, abans de 1121, “Esteve, abat de Sant Feliu, es dirigia en peregrinació al Sant Sepulcre”. En desconeixem, però, la data exacta (Esteve; Pallí, 1995, 80).

8.2.- VEÏNS SEGLARS PEREGRINS I UN ABAT DESCONEGUT EN EL DOCUMENT MÉS ANTIC DE L'ARXIU MUNICIPAL (1187)

Obrim aquí un parèntesi, fent un salt històric, per consignar que, com els nobles i els eclesiàstics, també anaven a Terra Santa simples veïns guixolencs. El que ens revela l'extensió i l'atractiu d'una imatge, en l'imaginari col·lectiu, transversal, comú als tres ordres de la societat feudal: noble, eclesiàstic i artesà.

Atès el que hem dit del concepte de propietat, la mobilitat dels homes medievals era més freqüent del que sovint ens hem pogut imaginar. Hi havia emigració, viatgers, vagabunds –hi trobarem uns quants monjos–, rodamons i nombrosos pelegrins... Tota una xarxa de peregrinacions (parròquies, monestirs) unia la cristiandat. La peregrinació era un fet general, una manera de veure món, de sortir de la monotonia de la quotidianitat. Una necessitat de conèixer i, alhora, religiosa; un mitjà poderós de salvació, o una penitència imposada per faltes greus (Le Goff, 1968, 188; 667). La mateixa concepció cristiana de l'home –*homo viator*–, un ésser que peregrina en l'exili, vers la Jerusalem celestial. Era fàcil posar-se en camí, lleugers d'equipatge. Jerusalem –el sant sepulcre buit– havia esdevingut objecte de fascinació per a tota la Cristiandat: la Jerusalem terrenal era l'avantsala de la celestial.

El document més antic que es conserva a l'arxiu municipal de Sant Feliu és del 4 de juliol de 1187. I tracta de l'empenyorament o censal d'un hort (amb la seva tanca, arbres, aigua i totes les altres utilitats) –una mena d'hipoteca– que Maria Perpinyà i el seu espòs Gerald de Begur feren als seus nebots, amb el vist-i-plau de l'abat i dels monjos benets. I ho feien per a “poder visitar el Sant Sepulcre del Senyor, a Jerusalem”. En aquell temps que un matrimoni guixolenc, amb possibilitats econòmiques, desitgés de pelegrinar a Terra Santa, no era cap extravagància com hem vist.

Hi ha documents que parlen d'expedicions d'altres veïns d'ací: de l'abat Esteve pels volts de l'any 1121, i del senyor de Pals i del castell de la Vall d'Aro, Riembau; i de Basella, el 1132. En el cas de Maria i Gerald, ho arranjaren tot per si “per disposició divina no tornaven d'aquella pelegrinatge”. Que si així s'esdevenia –eren conscients del perill real que representava aquella aventura–, llegaven l'hort amb totes les seves pertinences als seus nebots, amb l'única obligació d'haver de pagar el “dret de Sant Feliu” –un cens de vuit diners– i les prestacions agràries del delme, la tasca i la primícia.

Al principi aquest cens de la tasca, tan habitual a Catalunya, equivalgué a l'onzena part de la collita. Però a partir del segle XI el seu valor augmentà fins a representar-ne la quarta. A aquesta prestació en espècie, s'hi havia d'afegir al que representava la desena part de la collita (delme) i a l'ofrena dels primers fruits de la terra.

Això s'esdevenia l'any 1187, amb “el consentiment del senyor Guillem, per la gràcia de Déu abat de Sant Feliu de Guíxols”. Heus ací, doncs, un abat del cenobi guixolenc del qual encara no sabem res.

9.- SEGLE XII

9.1.- L'ABADIAT D'ESTEVE: EXPEDICIÓ A MALLORCA I EL MONESTIR DE LA GRASSA

Dit això, retornem a l'abat Esteve d'abans d'anar-se'n a Terra Santa, seguint el manuscrit de Cano (Cano, f. 62). Durant el seu abadiat, la vila i el monestir varen ser escenari de dos esdeveniments importants. Primer va ser l'expedició catalanopisana a Mallorca els anys 1114-1115, sobradament coneguda. Expedició també *catalana* –per primera vegada n'apareix escrit el corònim de Catalunya. Era un episodi més de la lluita entre cristians i musulmans pel control de les rutes de la Mediterrània occidental, projecte en el qual participarà també la gent d'aquestes contrades. Cal tenir en compte, però, que la divisió absoluta entre mahometans i cristians, des d'un punt de vista rigorós d'història, és inacceptable. Nicolau d'Olwer ja observava que es tractava d'una pugna entre catalans (Esteve; Pallí, 1995, 78).

L'any 1118, essent el *humilde* Esteve abat del monestir (Cano, f. 51-52), la base econòmica continuava essent el treball de la gent als petits masos, als tallers artesanals i al comerç, que veien com les seves rendes –per la imposició del drets senyorials– anaven a parar a les arque dels senyors feudals, a canvi de protecció i de sosteniment al vassall per part del senyor. Tot plegat definia el feudalisme (Le Goff, 1968, 641), un fenomen estructurador i –malgrat tot– positiu que va permetre a la nostra societat de retrobar el seu dinamisme i de bastir la seva força. Una estructuració, que donat el peculiar concepte de propietat, no es feia sense violència, en molts casos reconeguda pel dret medieval. Des d'aquesta òptica hem d'interpretar el que va passar entre el monestir de Sant Feliu i el de la Grassa.

Fig. 30. La Plaça, nucli del poder comunal (Foto: J. Verrié).

Realment va ser una irrupció a mà armada del monestir per part d'uns altres monjos, els del monestir de la Grassa –l'any 1118– “amb recolzament del poder seglejar i guiat per l'avarícia...” L'atac, a més de foragitar-ne els monjos, deixà malparada la fàbrica del monestir.

Una causa força versemblant d'aquesta violència podria ser el procediment, impulsat pel mateix papat i altres eclesiàstics i amb el consentiment dels comtes, per a reformar els monestirs, considerats excessivament autònoms. Es tractaria, doncs, d'agrupar-los a l'entorn de cases religioses consolidades d'opció observant. Una d'aquestes congregacions de monestirs –entre els que s'hi comptava el de Sant Feliu– se centraria al monestir de la Grassa, prop de Carcassona. I el monestir de Sant Feliu no s'hi avingué. D'aquí el trencament amb força entre els dos monestirs. Un cas que revelava que “observança religiosa i política territorial podien entrar en conflicte” (Marquès, 2007, 61).

El bisbe de Girona Berenguer Dalmau emparà el monestir guilenc, adduint que aquest li era subjecte des de la seva fundació. Ho feia, clarament, de forma interessada. D'aquesta manera la ca-

tedral de Girona anava fent seva una part dels drets i honors que havien estat del monestir guixolenc. L'antagonisme entre ambdues institucions religioses serà dur al llarg dels futurs segles. El mateix any 1118, any de l'ocupació violenta del monestir per l'abat de la Grassa, va marcar l'inici de les confrontacions.

Dins d'una societat fonamentalment camperola, la major part de plets eren motivats per disputes de terres per diferents dominis coexistents i sobreposats. Un cas de mostra: l'any 1198, l'abat del monestir Ramon I, i Alemany d'Aiguaviva canonge i paborde d'Aro, posaren fi a les controvèrsies que mantenien entre ells per un feu a Palol i un altre a Vilobí, prop de Girona; el molí dit de Sa Lixarda, els delmes i primícies d'un alou a Santa Cristina d'Aro, entre Aroles i Sant Pol..., entre altres delmes i cases. La sentència retornà al monestir només alguns dels béns que li havien estat arrabassats pel paborde, entre ells el castell de la Vall d'Aro (Esteve; Pallí, 1995, 95-96).

L'abat Esteve morí el 1121. El creixement en béns temporals i espirituals, durant el seu llarg abadiat, és indiscutible: *...vida tan apurada en el crisol de las tentaciones era muy conforme raçon que fuese larga para exemplo de sus hijos y sucesores, que veremos muchos y muy rodeados de trabaxos, en el discurso de esta narracion para consuelo de los quales, ella se escribe; mas principalmente* (Cano, f. 54).

9.2.- REPERCUSSIONS DE LA REFORMA DE CLUNY EN LA VIDA MONÀSTICA GUIXOLENCA

En l'apartat anterior hem apuntat l'impuls que es donava a la renovació dels monestirs seguint l'esperit de Cluny. El segle X va ser també el segle de Cluny. Hom demanarà la independència de les abadies respecte a tots els poders terrenals –també de l'eclesiàstic, com el bisbe–, llevat del papa; que les comunitats poguessin elegir llurs abats amb total llibertat, i sense cap mena de pressió exterior, i també que disposessin lliurement dels seus béns (Wolff, 1971, 117).

Cano fa una recopilació històrica dels diversos passos de reforma que s'havien fet al monestir de Sant Feliu. Tradició que estava recollida en diversos escrits conservats a l'arxiu i a la biblioteca.

La reforma de Cluny va tenir, doncs, repercussions en la vida monàstica: el lema benedictí: *ora et labora* es plasmà en la importància donada a la pregària monàstica i en la derivació del treball cap el camp de les ciències i de la seva transmissió, divulgadors de cultura, etc. *Monges claustrales que agora llamamos, a diferencia de*

los antiguos monges observantes, y de los que después aca de la ultima reformation general de Nuestra sagrada religion han nacido y florecido en ella, y de su principio y origen. Hi ha un aclariment al marge del mateix foli: *Antiguamente como no avia mas ordenes o institutos de religiosos, como en este siglo, llamavanse, generalmente religiosos claustrales, hoc est, observantes clausuram. Vinieron después las ordenes mendicantes, y estas introdugeron los nombres de observantes y dejaron a los monges mas antiguos el nombre de claustrales.* I cita l'*Opuscula aurea, vereque lucidissima, Venerabilis Thomae de Kempis* (1380-1471), un llibre que figurava a la biblioteca del monestir, editat a Veneciis el 1536 (Cano, f. 54v).

D'altra banda, els comtes impulsaren l'establiment de comunitats de monjos blancs a les terres recentment conquerides: Santes Creus, Poblet, Vallbona de les Monges... I Cano parla també de l'orde del Císter: *En este año 1121 en el qual murió N^o P. Abbad fray Estevan como dicho es, florecía con muy grande nombre de religión y santidad, la sagrada congregación del Cister...* Anomena el venerable pare Guillem de Cluny, Juan Tritemio i Vicentio bisbe *Beluacense*. *En el espejo Historial; y generalmente casi todos los Historiadores ecclesiasticos de este siglo en que agora vamos, de los quales se colige... lo siguiente* que resumeix en aquests folis que segueixen. Per tant l'autor del manuscrit segueix el llibre que té a la biblioteca del monestir: *Vicencius, Speculum historiale. Libri 37 in quibus vitas, facta que omnium Sanctorum et eorum erudite refert.* 1 tomo. Antigua Venesiis, 1494.

Lany 817 i 819, a Sant Joan del Laterà, hi hagué capítol general de l'orde: *Collationes sanctorum abbatum sub Glorissimo Principe Blo-dovico in domo Aquis palatii*. Posa l'exemple d'algunes disposicions que segueixen la regla de sant Benet, i diu: *Estas y otras muchas ordenaciones sanctas, establecieron aquellos Benditos Padres, para mayor y mas inviolable guarda de la disciplina monastica, y como para con ellas apuntalar la observancia de la santa Regla que ya por nuestros pecados amenaçaban una gran cayda...* (Cano, f. 57-61).

I, doncs, tota aquesta tradició de reforma monàstica –segons el P. Alonso– ja es devia complir al monestir de Sant Feliu, en aquells primers temps. Però després –reconeix– es devia trencar el compliment de la regla, i recorda Odó (926-942) segon fundador i abat de Cluny *del qual entre otras muy grandes excelencias suyas refiere Vicentio, en el libro vigesimo quinto en su espejo historial*, acabat de citar.

Este és el poco mas o menos el discurso de nuestra orden y el origen de los monges comunmente llamados vulgo claustrales. Cano hi destaca, en aquest resum, el testimoni de l'abat Arnau del monestir de Sant Feliu –de qui ja hem parlat– com a model de reforma i observança monàstica, i diu (Cano, f. 57-61):

Salio esta planta de la rayces viejas de nr^a antigua orden... Para remedio de esta general defecto en algunos monasterios de nuestra orden y casi en la mayor parte de ellos, sirvio de antidoto efficacissimo Aquel divino decreto del Beatissimo papa Inocencio tercero, el qual... al hallarse en nuestro Monasterio de Sabiago y notase el descuydo y relaxacion de los monjes de aquella casa, que fue otros tiempo seminario de santidad... Cap. Cum ad monasterium de statu, monachorum... y el concilio vienense en tiempo del papa Climente quinto... y así con estos preservativos se fue conservado la observancia de muestra sancta regla entre nuestros monjes.

Pero como es condicion antigua de Dios avisar a los hombres primero que descargue sobre ellos el Rayo de su justicia para que con tiempo se pongan en cobro, y este golpe de la relaxacion de la Orden fue tan grande que aun oy esta sentida parte de este soberano edificio y en algunas provincias... tambien envio Dios N.S. muy grandes señales y significaciones del cielo, porque como refieren los historiadores de este tiempo en el qual començo a hacer sentimiento, la religion de S. Benito, a ésta desastrada calamidad precedieron señales portentosas. Porque en el Año de C. 1012, cien años justos antes de este en agora bamos, que fue puntualmente quando començo la claustra en algunos monasterios del Reyno de Francia y otras provincias de España... La luna se vio de color de sangre tembló en diversas partes la tierra, cayo del cielo una grande llama de fuego en figura de columna, la mar salió de sus limites tan extrañamente que anego muchas ciudades marítimas. Y últimamente... casi se despobló de monges, porque todos estos prodigios que acabamos de ver se siguió luego una espantable y universal pestilencia de la qual afirman graves autores que murió la mitad de la gente que abia en el mundo, cosa cierta terrible y nunca oyda. Desta vez quedaron los monasterios despoblados de habitantes, y asi para la conservación de las rentas del patrimonio de Christo, se permitió que los officios monacales de la regla se pusiesen en cabeça de los pocos monges que quedaban, y asi vemos vemos que dende este tiempo o poco menos, que era entonces Abbad de esta Santa casa, N^o Pe. fray Arnau, el qual sucedió como emos dicho N^o PP. Abbad fray Estevan cuya vida acabamos de referir, començamos también a ver en los actos y escrituras de este archivo, los títulos de sacristan, enfermero, cama-

Fig. 31. L'ermita del Remei, abans mas o granja Aroles.

rero, cillerero, refectuario, etc. Y bienes del monasterio, que la tenían aplicada a sus officios con titulo de beneficios, cuya administracion gobierno y conservación pendía de su cuidado.

...volvieron otra vez los monges negros por no llamarlos negros monges a tratar de vivir con mas libertad y acabar de claustralicarse y parecer canónigos de todo punto, hasta en el vestir [ironia]... para reducir a mexor forma el ordinario modo de vivir los monjes, tan en buen punto que aun oy en dia dura entre nosotros esta de vida de las constituciones Benedictinas, en las cosas que no contradicen al rigor de nuestra observancia. La qual començo a florecer en las provincias de Italia Alemany y Hespania (despues del s. concilio Constanciense y se prosiguió en el de Trento, como etc.)... Plegue a la magestad del cielo que en lo demás todos vivamos según nuestra profesión y que acertemos a convertir.

Nuestras constumbres según la forma que nuestro G. p. s. Benito nos dexo en la sancta Regla para que desta manera vamos caminando de virtud en virtud hasta que acertado con el fin que pretendemos le goçemos clara y facialmente en el monte sancto que es la bienabenturanza eterna de la gloria, amen.

9.3.- PROTECCIÓ PAPAL AMB L'ABAT BERENGUER 1121-1144

L'abat Berenguer hagué de refer el monestir malmès per l'agressió del monestir de la Grassa. Aleshores, les qüestions materials –terres i drets de Sant Amanç, vinyes de Vilartagues i el castell de Benedormiens...– continuaven enfrontant el bisbe de Girona amb l'abat de Sant Feliu, com es pot veure en el document *Hoc est iudicium quod indicaverunt...* de 1144 (Cano, f. 61-67).

En aquella ocasió l'abat Berenguer va recórrer a la intercessió del papa Alexandre III, per demanar-li la confirmació del nomenament d'abat, elegit pels vots dels monjos del monestir. També li demanà empara i protecció per a tots els seus dominis. El papa li contestà en la butlla *Alexander episcopus servus servorum dei...*, on donava suport a totes les demandes del monestir. L'any del document era de 1163. *Con este resguardo y protecció apostolica quedo esta sancta casa, quieta, pacifica y sin ruydos*. El monestir de Sant Feliu restà sota protecció apostòlica, tingué el dret a elegir els seus abats, i veié confirmat el seu dret sobre els béns materials (Zaragoza, 1983, 125).

Entretant, el pare Alonso Cano va esbossant un marc històric més ampli on encaixar-hi els fets que s'esdevenien a Sant Feliu, *por convenir asi para la narracion legitima de las de esta casa, porque no se puede entender tan bien lo que se sigue sino va asi encadenada la sucesion de los serenissimos Reyes de Aragon, a cuya real corona sirvieron siempre nuestros Abbades...*: Ramon Berenguer IV el Sant (1131-1162; Alfons I el Cast (1162-1196); Pere I de Catalunya (1196-1213)... ja comtes reis del Casal de Barcelona (Cano, f. 67).

És obvi que aquesta “vinculació als comtats li donà [al monestir] un pes específic que fou, a la llarga, la cara (o victòria) i la creu d'aquest moviment monàstic” (Bada, 2005, 53).

9.4.- CARTA DE FRANQUESES DE L'ABAT BERNAT (1181): CREIXEMENT DE VILATANS I FELIGRESOS

Bernat 1163? -1189, *...cuya firma hallamos en algunos de los actos pasados aunque ha años que se hicieron; pero entraban los monges en la orden muy niños, y así parecen más viejos, de lo que debian de ser en aquellos tiempos. Pues luego despues de pasado el año de la probacion firmaban los instrumentos y actos publicos de la casa* (Cano, f. 67-71).

De la fundación de la villa de Sanct Feliu:

... viendo que tenia muchos vasallos esparcidos por este termino y playas de St. Feliu y sanct Amanç... estarian mas cerca de la Yglesia

y sus ministros podrían mas seguramente administrales los sanctos sacramentos y ellos tendrían mayor comodidad para frecuentar los divinos officios y con la defensa de este castillo y sus torres tendrían también mayor abrigo y defensa... monasterio, cuyas puertas habían de estar siempre abiertas para todo lo aunque fuesse bien y aumento de los Pobladores... y asi comenzó a haver en los guertos de esta sancta casa que entonces estaban debaxo de las torres des cap de St. Feliu que agora llamamos el arraval del monasterio... tomar agua de la riera para llevarla a sus guertos...

Una població harto en buen sitio para que en aquellos tiempos: porque tenia sobre si el amparo y la defensa del castillo que de noche y dia hacia sus guaytas y badas, y sonaban un cuerno al amanecer y a la entrada de la noche, para mayor seguridad de la nueva villa...

La carta de franqueses²⁷ que l'abat Bernat atorgà a la vila l'any 1181 afavorí encara més l'augment del nombre de vilatans. Es tractava, d'una banda, de donar facilitats que estimulessin el poblament i millora de la vila; de l'altra, de reforçar la sobirania de l'abat i del monestir que, a pesar dels plets continuats amb el bisbat, veia com augmentava el seu patrimoni a les darreries del segle XII. De moment, però, els pobladors d'aquesta vila restaren exempts d'haver de pagar diverses exaccions fiscals i dels mals usos: de la intestia i de l'exorquia. L'enfranquiment d'aquests pagaments es feia amb el benentès que l'abat es reservava la supervisió del bon ús que els eixorcs poguessin fer del seu patrimoni, dels qual no els seria lícit fet actes de disposició sense el consell del mateix abat o dels bons barons.

Al mateix temps, però, l'abat apropiava els feligresos més dispersos al redós de la parròquia del monestir. A mesura, doncs, que creixia la universitat –la República, diu Cano–, també s'anaven teixint els llaços parroquials. Els drets parroquials i el delme eren unes importants fonts d'ingressos, així com les primícies i les oblacions dels fidels. Certament, el fet parroquial tenia importància econòmica i social, en una societat que era religiosa. I la religió, més enllà del factor personal, tenia una dimensió col·lectiva. D'aquesta manera la parròquia incidia en l'estructura de la societat ganxona, en la seva vida quotidiana. La parròquia era alhora una força de cohesió dels vincles jurídics i socials de la comunitat de veïns (Mallorquí, 2010). Era, doncs, un fenomen molt més influent que una simple corretja de transmissió ideològica de les autoritats eclesiàstiques. Des de la

27. L'enfranquiment, eximint de servituds i obligacions els vilatans per la via del privilegi, pressuposava necessàriament una anterior situació de subjecció.

perspectiva de Poble de Déu, les parròquies han estat de fet les comunitats eucarístiques on la majoria de cristians han trobat tot allò que un fidel pot esperar de l'Església, i a les quals han donat tot allò que l'Església els podia donar.

Amb la missa i les celebracions litúrgiques i sacramentals (baptisme, confirmació, matrimoni, extremunció, enterraments), hi havia els sermons, el cant, els ciris, les processons, les devocions, els enterrament (funerals i cementiris), la comunió pasqual...

Les habitacions dels homes i la Casa de Déu formaven, doncs, un conjunt articulat, unit per terra per vies de comunicació, i per l'aire gràcies al so de les campanes, un altre vincle que relacionava els feligresos amb el centre de la seva comunitat espiritual.

Un model de sociabilitat religiosa que el IV Concili del Laterà (1215), els sínodes provincials, les visites pastorals i la cúria diocesana es revelaran com a instruments de govern i d'organització útils. D'aquest control rígid, la parròquia monacal de Sant Feliu vol·drà desmarcar-se'n.

En aquest sentit, s'ha de destacar que la parròquia de Sant Feliu de Guíxols, per ser també monacal, funcionava d'una manera especial, perquè més o menys legítimament restava al marge, exempta de la jurisdicció del bisbe i actuava sobre el poble fidel en major o menor mesura al marge de les línies establertes en el bisbat i del bisbat.

El primer temple parroquial o església local va ser la de Santa Maria; després la de Sant Nicolau, que amb el seu cementiri estava situada tocant la riera del monestir i la muralla de la vila. Més tard, les funcions parroquials s'exerciren a l'església del monestir, on ja feia temps s'hi havien fundat quatre beneficis. Un d'ells era el de la capellania major (Zaragoza, 2010, 205). Fins al segle XVII, l'abat del monestir nomenava el capellà major. Nomenament que havia de ser confirmat pel bisbe de Girona. El capellà major exercia la cura d'ànimes de la vila, amb els rèdits del propi benefici, la primícia de peu d'altar –dispendi: *emolumenta altari inservientium*– i d'altres ingressos parroquials. I l'ajudaven els clergues curats, que podien administrar tots els sacraments. Hi havia també els clergues porcioners, que rebien una porció del cenobi: una còngrua sustentació, mentre, al cor, participaven amb la comunitat de monjos. Més tard se suprimí aquesta manera de retribuir-los, agregant-los a la mensa abacial, que depenia de l'administració de l'abat.

Fig. 32. Conjunt del monestir a mitjan dècada de 1960.

Els beneficiats tenien cura del benefici simple d'altar, amb autonomia econòmica dins la parròquia, ja que havien estat dotats per particulars i obeïen a les necessitats espirituals dels qui els creava.

Amb l'augment d'habitants de la vila s'havia de donar un major servei a l'administració dels sacraments i enterraments: *Y así para este fin porque los monjes no se divirtiesen a los officios y cargos de la parroquia* (Cano, f. 115), es van instituir a la casa quatre beneficis *frationeros o portionarios*: els dels sants Pere, Cugat, Jaume i Feliu. Aquest darrer anava lligat a l'obligació d'estar al servei de l'altar i de la parròquia, junt a la del capellà major.

Això immediatament va produir un nou enfrontament entre la capellania major i el servei del monjo sagristà, o del monestir, que anirà en augment a partir del segle XIV.

També a partir del segle XIV tindran lloc les visites pastorals, per comprovar sobre el terreny el compliment de les disposicions del govern de la diòcesi.

El pare Cano deixa constància que l'abat Bernat *primero* va morir l'any 1189, quan Pere Saguer, un home honrat de la vall d'Aro, feia donació a l'abat i als monjos de la granja de les Arolas (el Reimei), amb les terres i possessions dels voltants.

9.5.- DOS ABATS RAMON I (1190-1199) I RAMON II (1199-1220)

Ramon I, 1190-1199

...despues que conforme a la sancta Regla y las bulas particulares de este monasterio, se juntaron los venerables monges de S. Feliu en su capitulo a tratar de darle Abbad, salio legitimamente electo el muy Reverendo Padre fray Ramon el Primero de este nombre que ha presido en esta sancta Casa.

Pel document de 1190 *Notum sit cunctis quod...* sabem que els esposos Ramon Gausfred i Ermessenda donaren al monestir guixolenc totes les terres que tenien a la parròquia de Santa Cristina. Els monjos expressaren el seu agraïment, però no podien evitar que anés a més l'enfrontament amb l'autoritat eclesiàstica; les tensions amb la pabordia de la seu de Girona i el bisbe. Per la sentència de 1198, l'abat i Alemany d'Aiguaviva canonge i paborde d'Aro posaven fi a les seves disputes territorials. Aquest abat morí l'any 1199.

Ramon II, 1199-1220 (Cano, f. 71-73)

Cano (f. 75-78) comenta la fidelitat del seu treball: *Fray Rodrigo Gutiérrez Abbad que fue de este monasterio y diligentissimo investigador de sus antigüedades el qual deseando hacer esta misma averiguacion, acudio al señor sacristan de Girona mosen Aviñon, y mirando los libros y instrumentos de su dignidad halló como en tiempos de N. P. Abbad fray Ramon segundo, año 1203, era sacristan de Girona el sobredicho señor paborde Aleman de Ayguaviva, que es el mismo que hizo el instrumento de concordia que acabamos de ver [...].*

Y no le parezca a nadie proligidad, el detenernos en averiguar estas datas de los instrumentos ni menos el ver que se traducxen aquí tan original y puntualmente hasta las mismas firmas de los contrayentes; porque demas de que conviene que todo esto vaya asi de claro para la fidelidad de esta narracion, y para que conste la sucesion de los prelados y memoria demas bienhechores, que es el argumento principal de este trabaxo, tambien de las mismas firmas nos aprovechamos adelante de las ocasiones que son a proposito para el conocimiento de las personas de quien hablamos, lo qual supuesto, volvamos a la historia.

És important el privilegi –*In Dei nomine. Ego Petrus gratia dei Rex...*– de 1203, que concedeix permís al monestir per fer noves fortificacions a la muntanya del Castellar. El mateix any es veié reforçat el caràcter feudal del monestir i l'abat, amb l'obtenció de jurisdicció civil i criminal sobre la vila.

Ramon morí l'any 1220, *El ultimo de la vida de N.º. Pe. fray Ramon el segundo fue el año de 1220 abiendo gobernado este monasterio quieta y pacíficamente por espacio de veynte y un años.*

De pas, Cano deixa constància del naixement dels ordes mendicants: *En estos dias florecian los dos santissimos varones santo Domingo y St. Francisco, y sus primeros discipulos, y fueron confirmadas las quatro ordenes mendicantes, que tanto han fructificado y espere-mos que han de fructificar en la santa Yglesia de Dios para su sancto servicio y honra.*

CLOENDA

Diu Josep Massot: “És cert que el monestir de Sant Feliu no tingué figures de primer ordre –fora de casos excepcionals–, ni influí gaire en la diòcesi de Girona. Tingué, però, una llarga vida i hom intentà, amb més o menys èxit segons els moments i les circumstàncies, de portar-hi una vida monàstica autèntica.”

Són, precisament, aquests detalls de vida interna els que es fan difícils de trobar, perquè els abaciologs i estudis que s'han fet sobre el monestir es basen en manuscrits de la historiografia “moderna”, pròpia dels segles XVI i XVII. I aquestes fonts proporcionen dades abundoses sobre l'activitat externa del monestir, sobre les seves vicissituds a través dels segles i sobre les seves possessions i els seus drets. És, en resum, una historiografia revisable en molts aspectes i que, d'altra banda, ens pot proporcionar coneixement d'aquesta vida interior del monestir a què ens referim, si la lectura i recerca la fem en aquesta línia o hipòtesi inicial. És el que intentem de fer en aquest treball.

La història del monestir de Sant Feliu de Guíxols no és sols la història d'un poder enfrontat a un altre poder, el municipal, sinó que a més és la història d'una fortalesa gran, un petit monestir i una parròquia mil·lenària. En la segona part d'aquest treball que publicarem en el proper volum dels *Estudis*, veurem els diversos intents d'observança monàstica que els nostres monjos feien per a ser fidels a la regla de sant Benet.

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA, Anselm M (2010). *Història de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010. 430 p.
- BADA, Joan (2005). *Història del cristianisme a Catalunya*. Lleida: Pagès; Vic: Eumo, 2005. 299 p.
- BATLLE i PRATS, Lluís (1971). "La biblioteca del monasterio del San Feliu de Guíxols". *Annals del Institut de Estudis Gironins*, 20 (1970), p. 105-282
- BLANCO de la LAMA, Joan (1991). *El Monestir de Sant Feliu de Guíxols: segles X-XI : la formació del domini*. [Sant Feliu de Guíxols]: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, Servei de Publicacions i d'Arxiu, 1991. 103 p. (Estudis guixolencs, 6).
- BUSQUETS DALMAU, Joan (1994). *La Catalunya del barroc vista des de Girona: la crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Volum I. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1994. (Biblioteca Abad Oliva, 136).
- CALZADA, J. (1977). "Acta de l'elecció i consagració d'Arnau, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols l'any 1052". *XX Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos*. (Publicacions del Museu municipal de Sant Feliu de Guíxols).
- CANO, Alonso (1606). *Discurso general de este antiquísimo castillo y monasterio de Sanct Feliu de Guixols*.
- CERVERA, J. M. (1994). *Història del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*.
- COLLS, J. (1969). "Evolución de un municipio medieval en la costa catalana: San Feliu de Guíxols". *Áncora*.
- SCHMITT, J-C. (1986). "Introducció a una historia de l'imaginari medieval". Dins: *El món imaginari i el món meravellós a l'Edat Mitjana*". [Barcelona]: Fundació Caixa de Pensions, 1986.
- DUBY, Georges (1980). *Los Tres órdenes, o, Lo imaginario del feudalismo*. Barcelona: Petrel, 1980. 462 p.
- ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís (1971). "Salvador Ribes, l'home dels vuitanta capitans guixolencs de Lepant, era funcionari municipal". *Quaderns d'informació municipal*, 7 (1971).
- ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís (1977). "La població treballadora guixolenc, de 1556 a 1645". *XX Assemblée Intercomarcal d'Estudiosos*.
- ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís (1979). "Altres restes pre-romànics de la Porta Ferrada?". *Quaderns d'Informació Municipal*, 3 (1979).
- ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís (1992). "El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira *El Major* (1657-1678)". *Estudis del Baix Empordà*, 11 (1992), p. 111-220.
- ESTEVA i CRUAÑAS, Lluís i PALLÍ i BUXÓ, Lluís (1995). *Els Llocs de la vall d'Aro, Gissalis i el Monestir guixolenc: (881-1199)*. Sant Feliu de Guíxols: Amics del Museu Municipal Sant Feliu de Guíxols: Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1995. 157 p. (Publicacions dels Amics del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 6).
- GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo (1905a). *San Feliu de Guíxols durante la Edad Antigua. Memoria*, Girona.
- GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo (1905b). *Bosquejo histórico de San Feliu de Guíxols*.
- GRAHIT, Emili. (1874). "Memorias y noticias para la historia de la villa de San Feliu de Guíxols". Dins: *Asociación Literaria de Gerona. Certamen de 1872*. Gerona: Imprenta i Librería de Paciano Torres, 1873. p. [95] - 302.
- JIMÉNEZ, Àngel (1990). "Notaria i més notícies de la capella de Sant Nicolau". *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, 5 (1990).
- JIMÉNEZ, Àngel (1997). *Sant Feliu de Guíxols: una lectura històrica*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols; Girona: Diputació de Girona, 1997. 361 p.
- JIMÉNEZ, Àngel (2001). *L'església parroquial del monestir de Sant Feliu de Guíxols*. Sant

- Feliu de Guíxols: Parròquia de la Mare de Déu dels Àngels -Monestir- amb la col·laboració d'Estudis Guixolencs, 2001. 95 p.
- MARQUÈS, Josep M. (1981). "Sant Feliu de Guíxols el 1602". *Estudi General*, 1 (1981), p. 131-135.
- MARQUÈS, Josep M. (1986). "Dades sobre el temple monàstic i parroquial de Sant Feliu de Guíxols (s. XV-XVII)". *Estudis del Baix Empordà*, 5 (1986), p. 87-112.
- MARQUÈS, Josep M. (2007). *Una Història de la Diòcesi de Girona (ca. 300-2000)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. 325 p.
- LE GOFF, Jacques (1968). *La civilización del occidente medieval*. Barcelona: Juventud, 1968
- MALLORQUÍ, E. (2008). *Històries amagades de les Gavarres* [en línia]. <http://www.gavarres.cat/documents/noticia_170.pdf> [Consulta: 14, febrer, 2013].
- MALLORQUÍ, E. (2010). *El paper de la parròquia en l'estructuració de la comunitat rural, segles XIII i XIV*. Universitat de Girona. <<http://www.tdx.cat/tesis/enxarxa.net>> [Consulta: 15, gener, 2013].
- MASSOT i MUNTANER, Josep (1971). "Els Abats de Sant Feliu de Guíxols". *Subsidia Monastica*, 2 (1971), [331-403].
- RUIZ-DOMÉNEC, J. E. (1985). *L'Estructura feudal: sistema de parentiu i teoria de l'aliança en la societat catalana: c.980 - c.1220*. Barcelona: Edicions del Mall, 1985. 108 p.
- SABATÉ, F. (coord.), (2012). *L'Edat Mitjana. Món rural i espai imaginat*. Barcelona: Editorial Afers, (2012)
- SOLDEVILA i TEMPORAL, Xavier (2004). *Alimentació i abastament al Baix Empordà medieval. Segles XII-XIV*. Bisbal d'Empordà: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 2004. 175 p. (Col·lecció Fontanetum, 8).
- TORRENT, J. (1961). "Repertorio bibliográfico guixolense". *Àncora*, 683-707.
- VILAR, Pierre (1995). *Introducció a la historia de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1995.
- VIVO, Jordi [et al.] (2012). *Del dominus a l'abat*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 2012. 183 p.
- WOLFF, Philippe. (1971). *L'Éveil intellectuel de l'Europe*- Edit. du Seuil, París.
- ZARAGOZA i PASCUAL, Ernest (1983). "Catálogo del fondo monástico catalán del Archivo de Silos". *Studia Monastica*, 25, fsc.1 (1983), p. 115-132.
- ZARAGOZA i PASCUAL, Ernest (1990). "Unes dades interessants sobre la biblioteca... del monestir guixolenc", *Àncora*, 8-02-1990.
- ZARAGOZA i PASCUAL, Ernest (1992). *Índex de l'Arxiu del Monestir de Sant Feliu de Guíxols*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1992. 214 p. (Scripta et documenta, 42) .
- ZARAGOZA i PASCUAL, Ernest (1998). *Abaciologi del monestir de Sant Feliu e Guíxols, segles X-XIX*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1998. 80 p. (Scripta et documenta, 57).
- ZARAGOZA i PASCUAL, Ernest (2007-2012). *Recull de documents i articles d'història guixolenca*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2007-2012. 4 volums. (Scripta et documenta, 75, 84, 86, 95).